Docnr6

From: EK-voorzitter <voorzitter@eerstekamer.nl>
Date: Tuesday, November 3, 2026, 10:35 AM
To: EK-postbus <postbus@eerstekamer.nl>
Subject: FW: Publicatie SCP | Burgerperspectieven Bericht 3: De Stemming

---

Attachments:

Burgerperspectieven 2026 - Bericht 3 De stemming.pdf

Van: SCP Persvoorlichting <pers@SCP.NL>
Verzonden: dinsdag 3 november 2026 10:29
Onderwerp: Publicatie SCP | Burgerperspectieven Bericht 3: De Stemming

Geachte leden van de Eerste Kamer,

Vandaag verschijnt de publicatie Burgerperspectieven 2026 | Bericht 3 **De Stemming** van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Dit onderzoek maakt deel uit van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), waarmee het SCP ontwikkelingen in de Nederlandse publieke opinie volgt. Met het COB onderzoekt het SCP sinds 2008 de stemming van Nederlanders over de maatschappij en de politiek. Dit gebeurt met grootschalige enquêtes met gesloten en open vragen. De Stemming is gebaseerd op enquête onderzoek tussen maart-juni 2026 (2265 respondenten). De vragen over steun voor acties tegen de overheid zijn uitgevraagd in augustus 2026 in het LISS-panel (1273 respondenten).

Uit het onderzoek blijkt dat:

- Ondanks somberheid over de richting van het land en laag vertrouwen in politiek en economie, de steun voor geweld tegen de overheid beperkt is: 8% vindt dat de overheid het desnoods met geweld verdient om aangepakt te worden, en 9% kan zich een situatie voorstellen waarin geweld gerechtvaardigd zou zijn.
- Uit het onderzoek blijkt ook dat er wél brede en hardnekkige onvrede is over de politiek: veel mensen vinden dat Nederland de verkeerde kant opgaat, maken zich zorgen over prijzen, armoede, immigratie, wonen en samenleven. Ze twijfelen eraan of het huidige democratische systeem problemen nog kan oplossen; 17% wil het systeem omverwerpen en 31% vindt dat er hardere actie tegen de overheid nodig is als die niet luistert.
- Tot slot blijkt dat steun voor harde acties vaker voorkomt bij mensen met zeer weinig vertrouwen in de regering en grote ontevredenheid over de democratie; dat maakt het des te belangrijker dat de politiek belangen duidelijk afweegt, keuzes uitlegt en problemen zichtbaar aanpakt, én tegelijk een duidelijke grens trekt waar de democratische rechtsstaat wordt ondermijnd.

Aangehecht sturen wij u de publicatie. Onze onderzoeken zijn ook te vinden op www.scp.nl.

Met vriendelijke groet,

Prof. dr. Karen van Oudenhoven
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

Drs. Charlotte van Hees
Adjunct-directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

.....

Bezuidenhoutseweg 30 | 2594 AV Den Haag
Postbus 16164 | 2500 BD Den Haag

Website: www.scp.nl
LinkedIn: SociaalenCultureelPlanbureau
Bluesky: @scponderzoek.bsky.social

Sociaal en Cultureel Planbureau

BURGERPERSPECTIEVEN

BERICHT 3 › 2026

De stemming

SANDER KUNST, FRANK GOOTJES, JADE VRIELINK EN EMILY MILTENBURG

Belangrijkste bevindingen derde bericht 2026 – de stemming 3

Ten geleide 5

Hoe gaat het met Nederland? 6

1 Nederlanders blijven somber over richting van de samenleving en economie 6
2 Belangrijkste maatschappelijke problemen en sterkste punten van Nederland 8
3 Vertrouwen in politiek blijft laag na aantreden kabinet 13
4 Politieke onvrede en anti-overheidssentimenten 17
5 Oordelen over samenleven 24
6 Slot: zorgen over politiek slaan over op het politieke systeem 28

Verantwoording 30

Literatuur 32

Belangrijkste bevindingen derde bericht 2026 – de stemming

In dit COB-bericht bekijken we de stemming over de maatschappij en de politiek in het voorjaar en de zomer van 2026. Dat doen we met gegevens uit de enquête Nederland in Beeld (maart tot en met juni 2026) en een aanvullende enquête in het LISS-panel (augustus 2026).

Vertrouwen in de politiek blijft laag

Ondanks het aantreden van een nieuw kabinet blijft het vertrouwen in de politiek laag. Slechts 51% geeft een 6 of hoger voor vertrouwen in de regering. Dit is onveranderd ten opzichte van de winter 2025/2026. Mensen maken zich zorgen over het probleemoplossend vermogen van een minderheidsregering of de inhoudelijke koers. Wel zijn er grote verschillen tussen groepen. Voornamelijk kiezers van D66 kregen meer vertrouwen in de politiek na het aantreden van het nieuwe kabinet. Ook hbo- en wo-opgeleiden hebben sinds het kabinet-Jetten weer meer vertrouwen. Onder t/m mbo-opgeleiden en kiezers van JA21, PVV en FVD blijft het vertrouwen laag.

Zorgen over economie en stijgende prijzen nemen toe

In het voorjaar van 2026 verslechterden de economische verwachtingen: 61% verwacht dat het slechter zal gaan met de Nederlandse economie, dat was in de winter 40%. Net als in 2022, aan het begin van de oorlog in Oekraïne, leidt in 2026 de oorlog in Iran tot zorgen over stijgende inflatie en hoge energieprijzen. Deze toegenomen bezorgdheid zien we ook terug in het maatschappelijk probleembesef: meer mensen noemen stijgende prijzen en armoede als belangrijk probleem. Andere veelgenoemde zorgen zijn immigratie, het tekort aan woningen, de politiek en de manier van samenleven.

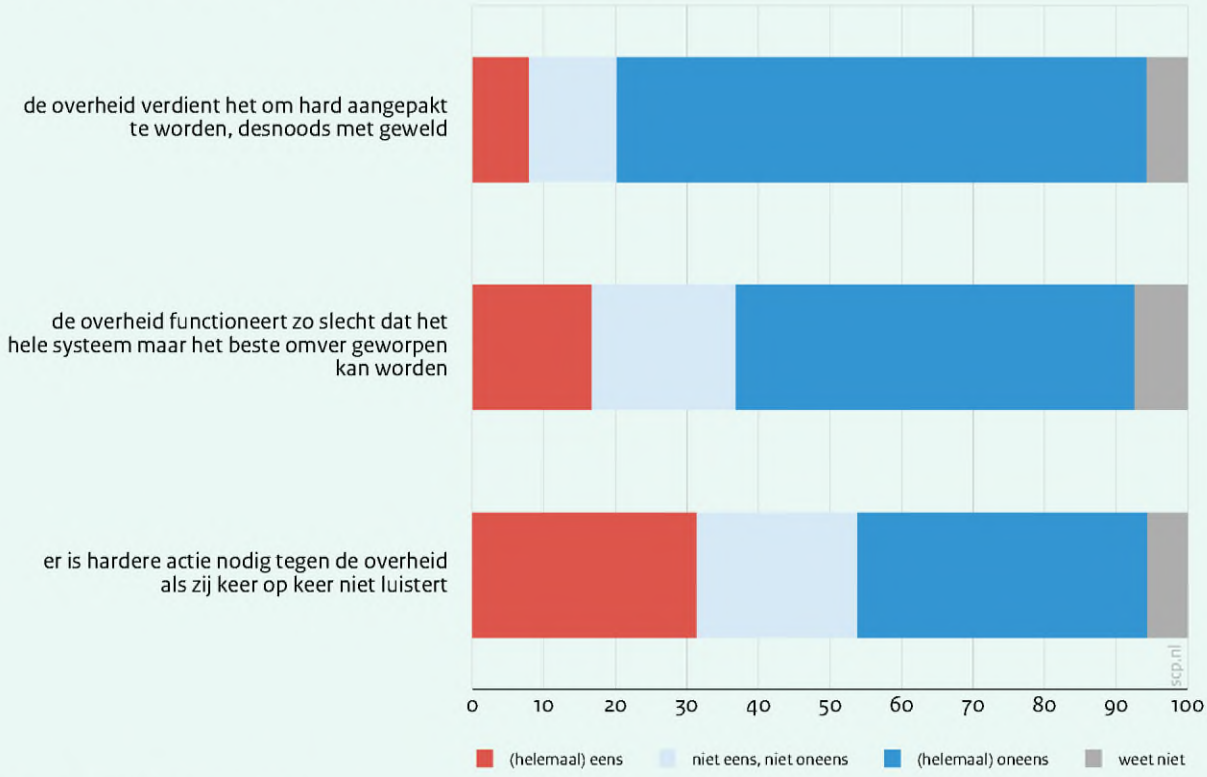
Weinig steun voor geweld tegen de overheid, maar wel frustratie over functioneren politiek

Er zijn zorgen over groeiende anti-overheidssentimenten als gevolg van aanhoudende maatschappelijke en politieke onvrede. Dit hangt samen met de vele ontregelende acties van de afgelopen tijd, waarbij soms de grenzen van de wet werden opgezocht of zelfs overschreden. 31% van de Nederlanders vindt dat er hardere actie nodig is tegen de overheid als ze keer op keer niet luistert. 17% vindt dat het hele systeem het beste omvergeworpen kan worden, omdat de overheid niet functioneert. En 8% is het eens met de stelling dat de overheid het verdient om hard aangepakt te worden (desnoods met geweld). Dat is onveranderd ten opzichte van 2023 toen we deze vragen ook voorlegden. Net als toen komt steun voor harde acties meer voor bij mensen die erg weinig vertrouwen hebben in de regering.

Maar weinig mensen (9%) kunnen zich voorstellen dat er de komende jaren een situatie ontstaat waarin geweld tegen de overheid wel gerechtvaardigd is. Desgevraagd benadrukken ze dat er democratische alternatieven zijn om onvrede te uiten. De meeste mensen kunnen zich voorstellen dat het gebrek aan daadkracht, wanbeleid of niet gehoord worden bij sommigen kan leiden tot frustratie, maar beschouwen geweld tegen de overheid nooit als rechtvaardig.

Ondanks dat de overgrote meerderheid harde acties tegen de overheid (zeker met geweld) volstrekt afkeurt, blijft er een minderheid bestaan die geweld toelaatbaar dan wel voorstelbaar acht. Dat zegt nog niets over de bereidheid van deze groep om zelf aan harde acties deel te nemen, maar deze anti-overheidssentimenten kunnen op termijn de legitimiteit van de overheid wel ondermijnen.

Houdingen over actie tegen de overheid, augustus 2026, bevolking van 18+ (in procenten)

Bron: COB-LISS augustus 2026

Meest waargenomen conflict naar herkomst en politieke opvattingen

De manier waarop mensen in ons land met elkaar omgaan is een veelgenoemde maatschappelijke zorg. Mensen maken zich zorgen over verminderde verdraagzaamheid, discriminatie, verharding en polarisatie. Bijna twee derde (65%) van de Nederlanders ziet conflict tussen mensen met verschillende politieke opvattingen en tussen mensen zonder en met een migratieachtergrond. De zorgen over het samenleven zijn echter maar één kant van de medaille: mensen zien ook veel onderlinge hulpvaardigheid in eigen kring. 60% vindt dat anderen over het algemeen te vertrouwen zijn.

Ten geleide

Dit COB-bericht is onderdeel van het 67e bericht van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB), waarin het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) sinds 2008 de Nederlandse publieke opinie volgt en duidt. In dit bericht onderzoeken we de publieke stemming in het voorjaar en de zomer van 2026. Hoe denken Nederlanders over het land, de economie en de politiek? Waarover maken ze zich zorgen en wat gaat er goed? Tegelijkertijd met deze COB-update verschijnt *COB 2026|3-thema* over ervaren achterstelling en voordeel in de samenleving.

Veldwerk in voorjaar en augustus 2026

Het COB is een combinatie van kwantitatief en kwalitatief opinieonderzoek. Voor het COB maken we gebruik van de SCP-brede enquête Nederland in Beeld (NIB), waarin we met gesloten en enkele open vragen de publieke opinie het hele jaar volgen. De kwantitatieve gegevens waarop de cijfers in dit bericht zijn gebaseerd, zijn verzameld tussen maart en juni 2026. Als aanvulling op dit onderzoek hebben we in augustus 2026 in het LISS-panel een korte vragenlijst afgenomen. Deze vragenlijst bevat open vragen over politiek vertrouwen, tevredenheid met de democratie en opvattingen over toelaatbaarheid van geweld tegen de overheid. In de veldwerkperiode was er in de media onder meer aandacht voor het opstarten van het kabinet-Jetten, de gemeenteraadsverkiezingen, de oorlog in Iran, de demonstraties en rellen over de komst van azc's in verschillende gemeenten en het extreem warme weer in Nederland.

Met het COB proberen we inzicht te geven in wat mensen denken en vinden van bepaalde onderwerpen. Het gaat om opvattingen en percepties van burgers. Als onderzoekers doen we geen uitspraken over het waarheidsgehalte van deze percepties. We rapporteren over subjectieve antwoorden op enquêtevragen en over open antwoorden om beter te begrijpen wat mensen vinden en waarom. Onderzoek naar ontwikkelingen van objectieve scores en omstandigheden in Nederland vallen buiten het domein van dit onderzoek.

In het rapport noemen we omwille van de leesbaarheid percentages, maar het is van belang te zeggen dat die percentages schattingen zijn op basis van representatief steekproefonderzoek en onzekerheidsmarges kennen. Dat betekent dat de daadwerkelijke percentages voor de gehele Nederlandse bevolking (met andere woorden: als we iedereen in Nederland bevraagd zouden hebben) iets hoger of lager kunnen uitvallen dan de gerapporteerde percentages. Naast de beschrijving en duiding van de uitkomsten van de enquête laten we respondenten ook zelf aan het woord. Als we open antwoorden uit de enquête citeren, geven we bij elk citaat informatie over het geslacht, de leeftijd en de opleiding van de respondent.

Hoe gaat het met Nederland?

In dit bericht geven we een overzicht van de stemming over het land. We beschrijven de ontwikkelingen in hoe mensen vinden dat het gaat met de samenleving, politiek en economie, waarover ze zich zorgen maken en waar ze trots op zijn. Naast dat we deze stemming vergelijken met de winter van 2025/2026 (zie COB 2026|2), kijken we bij maatschappelijk pessimisme en politiek vertrouwen ook naar veranderingen over tijd en verschillen tussen groepen.

Omdat organisaties die zich bezighouden met de nationale veiligheid al langer waarschuwen voor de gevolgen van aanhoudende maatschappelijke en politieke onvrede, waaronder anti-overheidssentimenten, onderzoeken we in dit bericht in hoeverre en waarom Nederlanders harde acties – of zelfs geweld tegen de overheid – steunen. Tot slot kijken we naar het conflict dat mensen zien tussen sociale groepen in de samenleving.

1 Nederlanders blijven somber over richting van de samenleving en economie

In het voorjaar van 2026 is een meerderheid van de Nederlanders somber over de richting die het land opgaat (zie figuur 1).[1] 54% vindt dat het in Nederland duidelijk of meer de verkeerde kant opgaat. Dat is evenveel als in de winter van 2025/2026. 19% vindt dat het duidelijk of meer de goede kant opgaat in Nederland. 20% is neutraal. De grootste somberheid bestaat onder kiezers van FVD, PVV en JA21 (zie tabel 1). Hbo- en wo-opgeleiden en kiezers van D66 zijn positiever.

De economische verwachtingen werden negatiever. In het voorjaar van 2026 verwacht 61% dat het slechter zal gaan met de Nederlandse economie, in de winter was dat nog 40%. Het aandeel dat een verbetering verwacht, daalde van 16% naar 9%. Een vergelijkbare verslechtering zagen we in 2022, toen de oorlog in Oekraïne voor stijgende inflatie en hoge energieprijzen zorgde. In het voorjaar van 2026 leidt de oorlog in Iran, met als gevolg de afsluiting van de Straat van Hormuz, tot hernieuwde zorgen over inflatie door een sterke stijging van de olieprijs. Het pessimisme over de verwachte ontwikkeling van de Nederlandse economie neemt af na de piek in maart en april.[2] Het CPB (2026) verwacht in 2027 een economische groei van 1,2%, terwijl de inflatie wordt geraamd op 2,7%.

Ondanks de negatieve verwachtingen, geeft alsnog een ruime meerderheid (73%) een 6 of hoger voor tevredenheid met de Nederlandse economie. Ook de eigen financiële situatie krijgt van een ruime meerderheid (88%) een 6 of hoger. Een meerderheid verwacht dat de eigen financiële situatie de komende tijd hetzelfde blijft (56%). 16% verwacht dat het slechter zal gaan met de eigen portemonnee, terwijl 28% verwacht dat de eigen financiële situatie zal verbeteren. Deze percentages zijn onveranderd ten opzichte van de winter 2025/2026.

De ontevredenheid over de politiek is afgenomen. 52% geeft de politiek in Den Haag in het voorjaar van 2026 een onvoldoende. Dat was in de winter van 2025/2026 nog 58%. Het vertrouwen in de regering en de Tweede Kamer is echter niet veranderd ten opzichte van de vorige periode en blijft laag. Zoals we verderop zullen zien, heeft het aantreden van het kabinet voor een korte opleving in vertrouwen gezorgd, maar voornamelijk onder kiezers van D66, en hbo- en wo-opgeleiden.

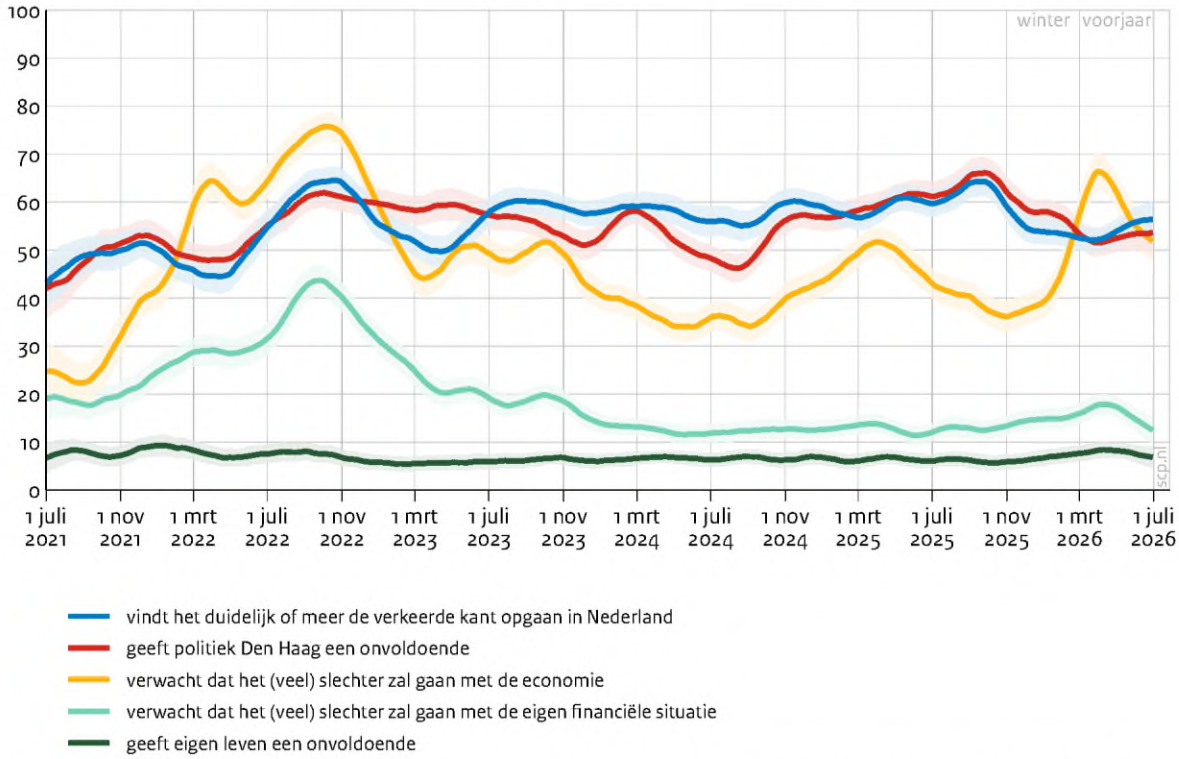
---

1 Om het continue karakter van de dataverzameling weer te geven, presenteren we de gegevens in de figuren in voortschrijdende gemiddelden. Deze figuren laten de ontwikkelingen zien, maar zijn niet bedoeld om voor specifieke dagen een percentage weer te geven (zie Verantwoording voor een uitleg over hoe voortschrijdende gemiddelden berekend worden). De percentages in de tekst zijn het gemiddelde percentage voor een hele veldwerkperiode van vier maanden. In dit bericht vergelijken we de stemming in de winter (november 2025 – februari 2026) met die in het voorjaar (maart – juni 2026).

2 Het CBS (2026) zag ook een scherpe daling in het consumentenvertrouwen. Het CBS consumentenvertrouwen daalt tussen februari en mei 2026 van -24 naar -46. In de maanden hierna verbetert het consumentenvertrouwen: in september 2026 is het consumentenvertrouwen -33.

Een ruime meerderheid van de Nederlanders geeft hun eigen leven een voldoende (92%). Dit betekent niet meteen dat mensen ook tevreden zijn met hun leven (COB 2024|1). Het is voor veel mensen moeilijk om het eigen leven een slecht cijfer te geven. Veel mensen streven naar een 8 of hoger, en dat wordt door 62% gegeven in het voorjaar van 2026. Mensen geven vaak een 6 of 7 om aan te geven dat er nog genoeg ruimte voor verbetering is (31% in het voorjaar 2026).

Figuur 1 Ontwikkeling aandeel dat het de verkeerde kant op vindt gaan met Nederland,[a] ontevredenheid over de politiek in Den Haag,[b] negatieve verwachtingen over de economie en de eigen financiële situatie,[c] en ontevredenheid over het eigen leven, bevolking van 18+, (na)zomer 2021- voorjaar 2026 (in procenten)[d]

a Weergegeven is het aandeel dat aangeeft dat het iets meer de verkeerde dan de goede kant opgaat of vindt dat het duidelijk de verkeerde kant opgaat op de vraag 'Vindt u dat het over het algemeen de verkeerde kant of de goede kant opgaat in Nederland?' op een schaal die loopt van 1 (duidelijk de verkeerde kant op) tot 5 (duidelijk de goede kant op).

b Weergegeven is het aandeel dat een score 1-5 geeft op een schaal van 1 (zeer ontevreden) tot 10 (zeer tevreden) voor tevredenheid met 'de politiek in Den Haag' en 'het leven dat u nu leidt'. De antwoordoptie 'geen antwoord' is hier buiten beschouwing gelaten.

c Weergegeven is het aandeel dat aangeeft te verwachten dat het slechter of veel slechter gaat met de Nederlandse economie / de eigen financiële situatie in de komende twaalf maanden (ten opzichte van het aandeel dat verwacht dat het veel beter, beter of hetzelfde wordt). De antwoordopties 'ik weet het niet' en 'geen antwoord' zijn hier buiten beschouwing gelaten.

d De percentages in dit figuur zijn berekend op basis van een gewogen voortschrijdend gemiddelde. Zie de Verantwoording achterin voor een toelichting op deze berekening. De lichtgekleurde gebieden rondom de lijnen geven de foutmarge weer (bij een betrouwbaarheidsinterval van 99%).

Bron: NIB juli 2021-juni 2026

Tabel 1 Oordelen over de richting van het land naar achtergrondkenmerken, bevolking van 18+, voorjaar 2026 (in procenten)[a, b]

	verkeerde kant	neutraal	goede kant
allen	54	20	19
geslacht			
man	55	19	21
vrouw	53	20	17
leeftijd			
18-34 jaar	53	16	**23**
35-54 jaar	51	22	18
≥ 55 jaar	56	20	**16**
opleiding			
basisonderwijs, vmbo	**60**	19	**11**
havo, vwo, mbo	**60**	**15**	18
hbo, wo	**46**	**24**	**24**
stemintentie[c]			
D66	**35**	20	**41**
PVV	**85**	12	**3**
VVD	47	25	22
PRO	51	21	24
CDA	**41**	**30**	22
JA21	**83**	**10**	**6**
FVD	**97**	**1**	**1**
PvdD/SP	**73**	**9**	15
niet-stemmen	**66**	15	**11**

a Vraagstelling: 'Vindt u dat het over het algemeen de verkeerde kant of de goede kant opgaat in Nederland?' op een schaal die loopt van 1 (duidelijk de verkeerde kant op) tot 5 (duidelijk de goede kant op). Weergegeven is het percentage dat het (duidelijk) de verkeerde kant op vindt gaan (1 en 2 op de schaal), evenveel de goede kant als de verkeerde kant (3), en (duidelijk) de goede kant op (4 en 5 op de schaal). Gezamenlijk met 'weet niet' tellen deze percentages op tot 100%.
b Vetgedrukte percentages geven aan dat de betreffende groep significant ($p < 0{,}01$) afwijkt van de andere groep(en).
c Sommige politieke partijen zijn samengevoegd vanwege een te laag aantal respondenten (< 50).

Bron: NIB maart-juni 2026

2 Belangrijkste maatschappelijke problemen en sterkste punten van Nederland

We vragen mensen in de NIB-enquête om in hun eigen woorden te omschrijven wat ze als de belangrijkste maatschappelijke problemen en sterke punten van Nederland ervaren. Ze kunnen voor zowel problemen als sterke punten maximaal vijf trefwoorden geven. Deze worden vervolgens ingedeeld in thematische categorieën (zie tabel 2).

Immigratie en integratie, wonen, stijgende prijzen, politiek en manier van samenleven hoog op de publieke agenda

Gevraagd naar de grootste problemen in Nederland wijzen mensen in het voorjaar van 2026 het vaakst naar het thema immigratie, gevolgd door wonen, stijgende prijzen, de politiek en de manier van samenleven (zie tabel 2). Er is weinig verandering in de belangrijkste problemen in vergelijking met de winter van 2025/2026. Van deze problemen worden alleen economie en inkomen vaker genoemd als belangrijkste maatschappelijk probleem dan in de vorige periode.

Tabel 2 De belangrijkste maatschappelijke problemen, bevolking van 18+, (na)zomer 2021- voorjaar 2026 (in procenten)[a, b]

	juli 2021-juni 2022	juli 2022-juni 2023	juli 2023-juni 2024	juli 2024-juni 2025	(na)zomer 2025	winter 2025-2026	voorjaar 2026
immigratie en integratie	20	31	36	35	40	38	42
immigratie en integratie	16	29	33	31	37	35	37
racisme en etnische discriminatie	4	3	4	4	3	4	5
wonen en verkeer	28	27	34	36	40	36	36
wonen en woningmarkt	24	23	29	31	35	31	31
verkeer en vervoer + overig	6	6	8	8	8	8	8
inkomen, welvaart, economie en industrie	30	38	37	33	29	30	**35**
inkomen, armoede, inkomensverschillen	20	28	27	23	20	21	23
belasting en bezuinigingen	6	5	6	6	7	7	9
industrie, ondernemingen en landbouw	3	5	5	4	3	4	3
economie	2	2	2	2	2	2	2
overig (inkomen, welvaart, economie en industrie)	3	3	2	1	1	1	2
politiek en bestuur	35	36	37	35	40	36	35
politiek, regering, Den Haag, overheid + overig	32	33	33	32	37	33	31
regels, regeldruk	4	4	4	4	4	4	5
protest, demonstraties	0	1	1	1	1	1	1
manier van samenleven, normen en waarden	30	28	31	35	35	35	34
samen/saamhorigheid (of gebrek daaraan)	7	8	9	12	14	13	12
(gebrek aan) respect, verharding, verhuftering	10	8	9	10	11	11	10
mentaliteit en normen en waarden	9	10	11	11	11	11	10
(on)verdraagzaamheid en intolerantie	7	6	6	8	7	6	7
egoïsme en ik-cultuur	4	4	4	4	5	4	4
overig (manier van samenleven)	1	1	1	0	0	0	1
criminaliteit en veiligheid	17	11	15	15	18	20	17
criminaliteit en veiligheid	14	9	13	12	15	17	15
(strenger) straffen	4	2	3	4	3	4	3
overig (criminaliteit en veiligheid)	0	0	0	0	0	0	0
gezondheids- en ouderenzorg	28	17	20	18	15	16	16
zorg (algemeen)	3	2	6	6	6	7	5
ouderenzorg	2	2	4	3	3	3	2
overig (gezondheids- en ouderenzorg)	25	13	12	11	8	8	9
klimaat en milieu	20	27	23	19	17	16	15
expliciet klimaat(verandering), duurzaam	11	17	14	11	10	10	8
milieu en natuur	6	5	6	6	5	4	4
energie	4	8	5	3	2	2	**4**
overig (klimaat en milieu)	1	1	1	1	1	1	1
onderwijs, onderzoek, kunst en cultuur	9	7	9	9	7	7	7
verzorgingsstaat	5	4	5	5	4	5	7
internationaal	4	4	5	7	8	6	6
werk	3	3	3	3	2	3	3
typisch Nederlands	2	2	2	2	2	2	2
vrijheden	2	2	1	1	1	2	1
overig	6	6	7	6	6	6	7

a Vraagstelling: 'Wat vindt u op dit moment de grootste problemen in ons land? Waar bent u zeer negatief of boos over? Of waar schaamt u zich voor als het om de Nederlandse samenleving gaat?' Het gaat om open antwoorden die zijn gecodeerd. Weergegeven is het aandeel respondenten dat spontaan één of meer problemen noemt in de betreffende categorie. Omdat mensen meer dan één maatschappelijk probleem mogen noemen, telt het totaalaantal genoemde problemen op tot meer dan 100%. De categorieën zijn gerangschikt naar de grootte van het aandeel in het voorjaar van 2026. Vetgedrukte percentages in de laatste kolom wijken significant ($p < 0{,}01$) af van de voorlaatste meting, in de winter van 2025/2026.

b In het voorjaar van 2026 noemt 92% van de respondenten één of meer problemen. Mensen die de vraag invullen, noemen gemiddeld 3,4 problemen.

Bron: NIB juli 2021-juni 2026

In de toelichtingen van mensen blijken deze problemen vaak met elkaar samen te hangen. Ze noemen deze zorgen geregeld tegelijkertijd of ze worden duidelijk aan elkaar gekoppeld (zoals immigratie en de woningmarkt) om zo een verhaal te vormen dat Nederland op de verkeerde weg is (zie ook COB 2025|3). Hieronder is een voorbeeld te lezen van een verhaal waarin voornamelijk culturele diversiteit en immigratie de reden zijn om niet hoopvol te zijn over de richting van Nederland.

> 'Vandaag boodschappen gedaan in Duitsland, dit zegt veel neem ik aan. De heenreis drukte bij de grens om Duitsland in te komen, terugreis geen enkele drukte om Nederland weer in te komen, dit baart mij erge zorgen. Op de A12 vandaag in een heftige file gestaan door Extinction Rebellion. Hier krijg ik moordneigingen van. Waarom wordt hier niet ingegrepen? Hier mag wat mij betreft extreem hard ingegrepen worden. Waarvoor wordt gedemonstreerd creëren zij zelf door auto's uren te laten ronken op één plek en om te laten rijden. Mijn kinderen kunnen met moeite een woning vinden, en als je hier naartoe komt roeien heb je na even afzien in een azc voorrang op een woning. Begrijp mij niet verkeerd, vluchtelingen voor oorlog of onmenselijkheid begrijp ik heel goed. Maar 5 duizend km reizen naar een ander land dat vol is (veel te vol) is absurd. Ga naar een buurland, daar spreken ze jouw taal vaak. Kort gezegd, ik voel me niet thuis in mijn eigen land. Ik heb er niet voor gekozen om van cultuur te veranderen, nu wordt het door onze strot geduwd. Al onze gewoontes weggevaagd, onze taal om zeep geholpen. Straattaal dat vaak afkomstig is van buiten Nederland wordt toegevoegd aan ons woordenboek. Ik voel me als Nederlander in de minderheid en gediscrimineerd. Mijn vrouw en dochters durven 's avonds niet alleen over straat. Ik kan nog uren door klagen maar krijg hier geen energie van, de boodschap is wel duidelijk denk ik.' (man, 59 jaar, mbo, duidelijk de verkeerde kant op)

In COB 2025|3 onderscheiden we vier van zulke verhalen. Naast zorgen over culturele diversiteit en immigratie, zijn er ook verhalen die zich richten op zorgen over de economie en het niveau van voorzieningen, zorgen over de politiek, of – zoals hieronder – zorgen over de manier van samenleven:

> 'Ik heb al jaren het idee dat Nederland asocialer wordt. Sociale cohesie verdwijnt en in de hele wereld is door internet en telefoons is dat een obstakel geworden. Het hoogtepunt van intelligentie is achter ons en dat komt vooral omdat de jeugd (en ouderen ook) zich vooral op sociale media bevinden en daarmee de sociale intelligentie slechter.' (man, 51 jaar, hbo, duidelijk de verkeerde kant op)

Op de zorgen over de politiek en het samenleven gaan we hieronder dieper in. We staan hier kort stil bij de zorgen over immigratie, het tekort aan betaalbare woningen en stijgende prijzen.

Zorgen over asielmigratie en krapte op de woningmarkt

Immigratie en integratie staat sinds de (na)zomer van 2022 hoog op de publieke agenda. Ook in het voorjaar van 2026 wordt dit thema door 42% van de Nederlanders genoemd. De zorgen richten zich voornamelijk op de komst van asielzoekers en het gevoel dat de overheid geen controle heeft over wie er wel en niet in Nederland mag blijven. Nederland neemt meer asielzoekers op dan het aankan, stelt men, en mensen beschrijven geregeld dat Nederland 'vol' is. Het idee van nulsomdenken (*zero-sum thinking*) komt daarmee regelmatig terug: nieuwkomers, zoals statushouders en migranten, krijgen volgens mensen hulp die ten koste gaat van de kansen en ruimte voor de 'eigen mensen'. Ze ervaren dat deze groepen worden voorgetrokken ten koste van mensen zoals zijzelf en zijn daar verontwaardigd over (COB 2026|3-thema). Zorgen over immigratie vinden mede een uitlaatklep op thema's waar krapte wordt ervaren. In de jaren tachtig en negentig werd immigratie vaak genoemd als oorzaak van concurrentie om banen, in een tijd waarin veel mensen werkloos waren. Nu wordt immigratie veel minder gekoppeld aan het vinden van een baan, maar vooral aan de schaarste op de woningmarkt (Kunst et al. 2025). Uit de open antwoorden blijkt vooral dat de voorrang van statushouders in sommige gemeenten bij de toewijzing van een sociale huurwoning mensen een doorn in het oog is.

> 'Ik vind echt dat we nu de asielzoekers meer hulp bieden dan onze eigen landbewoners. Er zijn zat Nederlanders die een woning nodig hebben en ook financiële steun kunnen gebruiken.' (vrouw, 31 jaar, hbo)

> 'Nederlanders worden niet meer op de eerste plek gezet. Immigranten krijgen voorrang op huisvesting en onze eigen burgers moeten tot hun 30e thuis wonen omdat er geen woningen meer beschikbaar zijn.' (vrouw, 22 jaar, mbo)

Een ander deel maakt zicht juist zorgen over de gebrekkige opvang van vluchtelingen en de verharde sfeer rondom de komst van asielzoekers. De protesten en rellen rondom de komst van azc's in verschillende gemeenten baart hun bijvoorbeeld zorgen. Ondanks deze protesten zien we geen verandering in de opvatting van Nederlanders over asielzoekers. 55% vindt dat Nederland minder asielzoekers op moet vangen dan nu gebeurt. Dit was ook het geval in de winter van 2025/2026. Ook als we opvattingen over asielzoekers over de langere termijn bekijken, zien we niet dat Nederlanders substantieel negatiever zijn geworden sinds de jaren negentig van de vorige eeuw (Kunst et al. 2025: 15).

Wonen wordt in het voorjaar van 2026 door 36% genoemd. Mensen maken zich zorgen over het gebrek aan betaalbare woningen en de gestegen huizenprijzen, voornamelijk voor jongeren en starters (zie ook COB 2023|2).

> 'Woningnood voor jongeren. Ben bang dat mijn kinderen nog heel lang thuis zullen moeten wonen, omdat een eigen woning gewoon onbetaalbaar is geworden.' (vrouw, 52 jaar, havo)

Zorgen over stijgende prijzen

Inkomen en economie wordt door 35% van de Nederlanders genoemd als maatschappelijk probleem. Dat is hoger dan in de winter van 2025/2026 (toen 30%). De zorgen richten zich voornamelijk op armoede en stijgende prijzen van boodschappen en benzine. Deze stijging komt mede door de gevolgen van de oorlog in Iran. Door de sluiting van de Straat van Hormuz is de brandstofprijs flink gestegen. Dit werkt door in hogere prijzen aan de pomp en in de supermarkt. Ramingen voorspellen dat de prijs van energie nog geruime tijd hoog zal blijven, evenals de inflatie (ABN AMRO 2026).

> 'Alle kosten gaan omhoog, boodschappen en benzine, terwijl de salarissen niet omhooggaan. In de politiek wordt veel verdiend en wij niet. Ze helpen allemaal mensen in het buitenland, maar ons laten ze in de kou staan.' (vrouw, 46 jaar, vmbo)

> 'Het geld wordt er met bakken uit gesmeten, maar de armoede stijgt. Dagelijkse boodschappen steeds duurder, aan de pomp voel je het ook wel. Verhoging van BTW op kunst, cultuur en overnachtingen. Gaat de opbrengst van deze verhoging terug in de desbetreffende sector? Nee. Eigen risico wordt verhoogd keer op keer. En dit blijft zich herhalen. Daarom gaat het verkeerd.' (man, 45 jaar, wo)

Opvallend is dat de meeste mensen een voldoende geven aan hun eigen financiële situatie en hierin geen toekomstige verslechtering verwachten. Dit is onveranderd ten opzichte van de winter 2025/2026. Mensen vinden prijsstijgingen vervelend, maar niet iedereen wordt hier even hard door geraakt. Inkomens in Nederland stijgen dit jaar harder dan de inflatie: het CPB (2026) raamt dat de mediane koopkracht in 2026 stijgt met 0,6%.

Sterke punten van Nederland: gezondheidszorg, economie en samenleven

Gevraagd naar waar mensen trots op zijn en wat ze goed vinden gaan in Nederland, zien we eenzelfde beeld als eerdere jaren. Mensen benoemen dat Nederland een welvarend land is en zijn tevreden over de publieke

sector (gezondheidszorg, onderwijs, infrastructuur[3] en het sociale stelsel). Daarnaast noemen mensen de manier waarop we met elkaar samenleven. Het gaat dan onder andere over de onderlinge hulpvaardigheid en saamhorigheid, mensen waarderen de manieren waarop mensen in hun eigen omgeving of buurt met elkaar omgaan en verwijzen naar vrijwilligerswerk (zie ook COB 2025|2: 37). Hoewel mensen dus positieve kanten zien, zoals hoe naar elkaar wordt omgekeken in eigen kring, zijn ze meer bezorgd als het gaat over hoe we breder in de samenleving met elkaar omgaan.

Tabel 3 Sterke punten van Nederland, bevolking van 18+, voorjaar 2026 (in procenten)[a]

gezondheids- en ouderenzorg	25
inkomen en economie	24
samenleven	22
wonen en verkeer	21
sociaal stelsel	16
politiek en bestuur	15
vrijheden	15
onderwijs en cultuur	14
criminaliteit en veiligheid	12
milieu en klimaat	8
werkgelegenheid	6
immigratie en integratie	4
Nederland(s)	5
Nederland internationaal	4
overig	3

a Vraagstelling: 'Wat gaat er volgens u op dit moment goed in ons land? Waar bent u zeer positief of blij over of trots op als het om de Nederlandse samenleving gaat?' Weergegeven is het aandeel respondenten dat spontaan één of meer sterke punten noemt in de betreffende categorie. Het gaat om open antwoorden die zijn gecodeerd. Omdat mensen meer dan één sterk punt mogen noemen, telt het totaalaantal genoemde positieve punten op tot meer dan 100%. In het voorjaar van 2026 noemt 76% van de respondenten één of meer positieve punten. Mensen die de vraag invullen, noemen gemiddeld 2,9 sterke punten.

Bron: NIB maart-juni 2026

Dit is voor een deel van de bevolking ook reden om optimistisch te zijn over de kant waarop het heengaat met Nederland. Ondanks dat mensen problemen zien, hebben we het in Nederland niet slecht, stelt men. Ook het nieuwe kabinet biedt hun perspectief om de problemen aan te pakken.

> 'Nederland heeft sterke fundamenten zoals veiligheid, goede infrastructuur en vooruitgang op het gebied van groene energie. Tegelijkertijd maken mondiale ontwikkelingen zoals inflatie, geopolitieke spanningen en de wooncrisis het moeilijk om heel positief te zijn. Het gaat niet slecht, maar de wereldwijde onzekerheid drukt het optimisme.' (man, 37 jaar, wo)

> 'Er keert weer meer rust terug in de politiek waarvan ik hoop dat dit zijn weerslag heeft op de samenleving en hoe we deze organiseren. Ik heb vertrouwen in het nieuwe kabinet die constructief en positiviteit uitstralen. De wereld gaat echter niet goed. Veel te veel polarisatie, conflicten, oorlogen en speciale militaire operaties die zijn weerslag gaan hebben op ons gevoel van onveiligheid maar ook economische gevolgen hebben in het dagelijks leven en het gevaar hebben om verdeeld te raken in Nederland en Europa.' (vrouw, 60 jaar, wo)

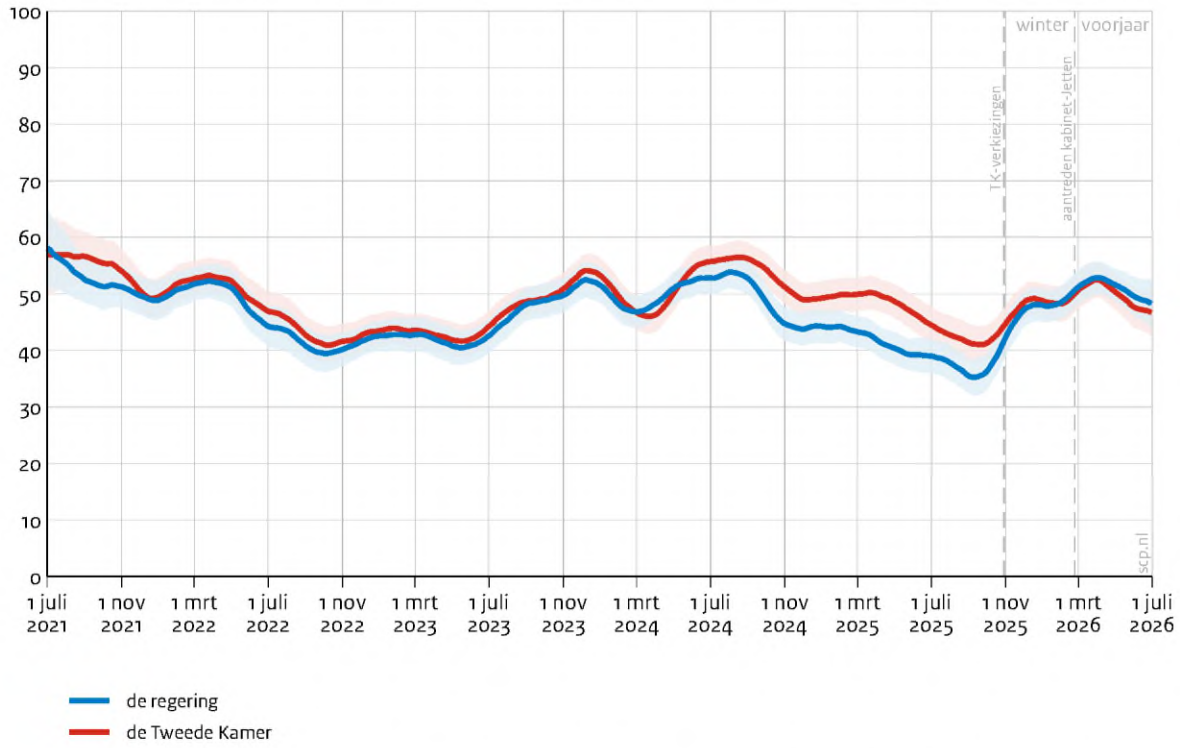
3 Vanaf de zomer van 2026 is er veel nieuws over kapotte bruggen en investeringen die nodig zijn in de infrastructuur. We zien de zorgen hierover nog niet terug in open antwoorden over wat er goed en minder goed gaat in Nederland.

3 Vertrouwen in politiek blijft laag na aantreden kabinet

Na het dieptepunt in vertrouwen tijdens het kabinet-Schoof steeg het vertrouwen na de verkiezingen eind oktober 2025 aanzienlijk. Niet alleen rond verkiezingen, maar ook na het aantreden van een nieuw kabinet kan het vertrouwen in de politiek tijdelijk toenemen, vooral onder kiezersgroepen die zichzelf vertegenwoordigd zien in de nieuwe regering (COB 2024|3; COB 2025|1). Nieuwe bewindspersonen, de hoop op een frisse start, en het nog ontbreken van concrete prestaties kunnen ertoe leiden dat mensen een nieuwe regering aanvankelijk het voordeel van de twijfel geven.

Zorgde het aantreden van het nieuwe kabinet-Jetten voor een tweede verhoging van het vertrouwen? Op het eerste oog lijkt het daar niet op. Het nieuwe kabinet werd beëdigd op 23 februari 2026 en dat komt grofweg overeen met onze meting van de winter van 2025/2026 (november 2025-febuari 2026) en het voorjaar van 2026 (maart-juni 2026). Daarmee kunnen we het vertrouwen vergelijken voor en na het aantreden van het kabinet. 51% geeft een 6 of hoger voor vertrouwen in de regering in het voorjaar van 2026 (voor de Tweede Kamer is dat 50%). Dat is een kleine verandering ten opzichte van de winter 2025/2026 (beide toen 48%). Deze stijging is echter niet voldoende om te spreken van een statistisch significante verandering. Van een duidelijke opleving in het politiek vertrouwen valt gemiddeld genomen dus niet te spreken (zie figuur 2).[4] We zien echter dat het vertrouwen onder specifieke groepen wel is toegenomen, voornamelijk wanneer we kijken naar partijvoorkeur en opleiding.

Figuur 2 Ontwikkeling in aandeel dat vertrouwen heeft in regering en Tweede Kamer, bevolking van 18+, (na)zomer 2021-voorjaar 2026 (in procenten)[a, b]

a Weergegeven is het aandeel dat een 6 of hoger geeft op een schaal van 1 (geen vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen) voor vertrouwen in de regering en Tweede Kamer. De antwoordoptie 'geen antwoord' is hier buiten beschouwing gelaten.
b De percentages in dit figuur zijn berekend op basis van een gewogen voortschrijdend gemiddelde. Zie de Verantwoording achterin voor een toelichting op deze berekening. De lichtgekleurde gebieden rondom de lijnen geven de foutmarge weer (bij een betrouwbaarheidsinterval van 99%).

Bron: NIB juli 2021-juni 2026

4 Het kan zijn dat peilingen net na de beëdiging van het kabinet-Jetten wel een duidelijke kortdurende stijging in vertrouwen vinden. Maar op de langere termijn bekeken is er geen langdurige stijging te zien.

Voornamelijk aanhangers van D66 meer vertrouwen in regering na aantreden kabinet

Of en hoeveel het vertrouwen in de regering is toegenomen na het aantreden van het kabinet-Jetten is afhankelijk van partijvoorkeur. Kiezers van partijen die deel uitmaken van de nieuwe regering hebben volgens de literatuur eerder een (tijdelijke) opleving in politiek vertrouwen (Devine en Valgarðsson 2024). Kiezers van D66 hebben inderdaad meer vertrouwen in de regering na het aantreden van het kabinet-Jetten. In vergelijking met de winter van 2025/2026 stijgt het vertrouwen onder de aanhang van D66 van 66% naar 85%.[5] Ook onder aanhangers van CDA en PRO stijgt het vertrouwen enigszins, maar dat is statistisch niet significant. Kiezers van regeringspartij VVD zijn niet veranderd in hun vertrouwen (blijft 62%). Dit komt waarschijnlijk omdat zij al een redelijk hoog vertrouwen hadden in de politiek, en – in tegenstelling tot D66 en CDA – onderdeel waren van het vorige kabinet. Voor kiezers van PVV, FVD en JA21 was het vertrouwen al laag voor het aantreden van de regering (resp. 20%, 18% en 40%), en dat blijft onder het nieuwe kabinet ook laag.

Tabel 4 Vertrouwen in de regering voor en na aantreden kabinet-Jetten, bevolking van 18+, november 2025- juni 2026 (in procenten)[a, b, c]

	november 2025-februari 2026	maart-juni 2026
allen	48	51
D66	**66**	**85***
PVV	**20**	**16**
VVD	**62**	**62**
PRO	**58**	**69**
CDA	**65**	**76**
JA21	40	**23**
FVD	**18**	**12**
PvdD/SP	42	41
niet-stemmen	**21**	**22**

a Weergegeven is het aandeel dat een voldoende geeft aan de regering.
b Vetgedrukt wijkt significant (p < 0,01) af van het gemiddelde per meting. Voor de laatste meting geldt: * (p < 0,01) geeft significante afwijking van de vorige meting (in dit geval winter 2025/2026).
c Sommige politieke partijen zijn samengevoegd vanwege een te laag aantal respondenten (< 50).

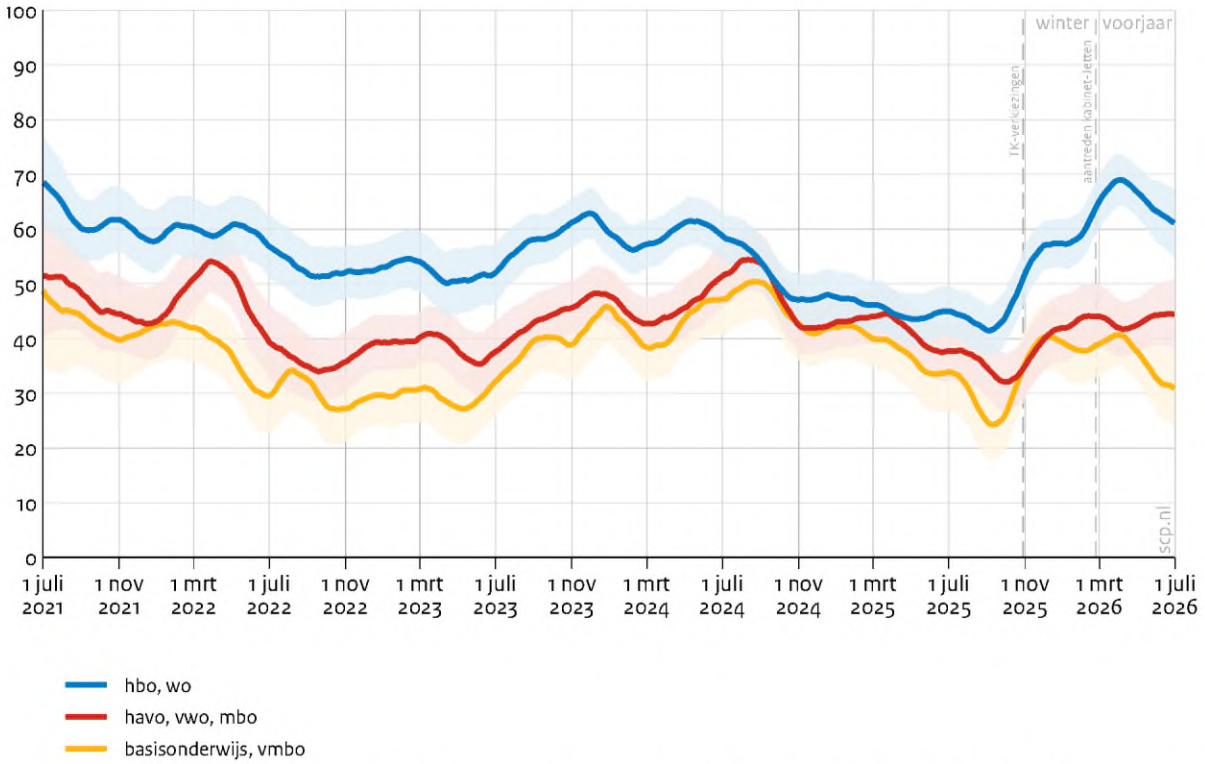
Bron: NIB november 2025-juni 2026

Hbo- en wo-geschoolden hebben meer vertrouwen in politiek na aantreden nieuw kabinet

De verschillen in politiek vertrouwen tussen groepen met verschillende opleidingsachtergronden zijn toegenomen. Doorgaans hebben hbo- en wo-opgeleiden meer vertrouwen in de politiek dan mensen met een basisschool- of vmbo-diploma. Havo-, vwo- en mbo-opgeleiden zitten hier tussenin. Sinds de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen zijn de opleidingsverschillen in politiek vertrouwen terug, nadat deze verschillen tijdens het kabinet-Schoof kleiner of afwezig waren (COB 2026|2; zie ook figuur 2). Het aantreden van het nieuwe kabinet heeft deze verschillen bestendigd en zelfs vergroot. In het voorjaar van 2026 heeft 66% van de hbo- en wo-opgeleiden vertrouwen in de regering. Dit was 58% in de vorige periode. Figuur 3 laat zien dat deze opleving wel tijdelijk is: in de loop van het voorjaar 2026 is het vertrouwen onder hbo- en wo-geschoolden dalende. Daarentegen is het vertrouwen van andere opleidingsgroepen stabiel: 37% van de mensen met een afgeronde basisschool- of vmbo-opleiding heeft in het voorjaar van 2026 vertrouwen in de politiek. Voor mensen met havo-, vwo- of mbo-diploma is dit 43%.

5 We kunnen op basis van dit onderzoek niet met volledige zekerheid zeggen of deze verschillen komen doordat aanhangers van deze partijen veranderen in hun politieke vertrouwen (zoals een stijging door een nieuw kabinet), of dat de samenstelling van deze kiezersgroepen is veranderd (door aanwas of vertrek van kiezers). Wij volgen niet dezelfde groep kiezers over tijd, maar we weten uit eerder kiezersonderzoek waar dat wel gebeurt, dat beide verklaringen kunnen opgaan (Lubbers et al. 2023).

Figuur 3 Vertrouwen in de regering, naar opleiding, bevolking van 18+, juli 2021-juni 2026 (in procenten)[a, b]

a Weergegeven is het aandeel dat een 6 of hoger geeft op een schaal van 1 (geen vertrouwen) tot 10 (alle vertrouwen) voor vertrouwen in de regering. De antwoordoptie 'geen antwoord' is hier buiten beschouwing gelaten.
b De percentages in dit figuur zijn berekend op basis van een gewogen voortschrijdend gemiddelde. Zie de Verantwoording achterin voor een toelichting op deze berekening. De lichtgekleurde gebieden rondom de lijnen geven de foutmarge weer (bij een betrouwbaarheidsinterval van 99%).

Bron: NIB juli 2021-juni 2026

Minderheidskabinet neemt zorgen over probleemoplossend vermogen nog niet weg

In de LISS-vragenlijst van augustus 2026 hebben we mensen gevraagd om toe te lichten waarom ze wel of geen vertrouwen hebben in de regering.[6] Mensen die weinig vertrouwen hebben, noemen dat belangrijke problemen niet worden opgelost, het verbreken van verkiezingsbeloftes en het onderlinge geruzie van politici. Deze frustratie komt sinds het voorjaar 2021 steeds in gelijke bewoordingen terug. Voor een groeiend deel van de bevolking zijn deze problemen niet meer de tekortkomingen van een specifieke regering, maar zijn die kenmerkend geworden voor het Nederlandse politieke systeem (COB 2025|3: 20).

> 'Ik ben van mening dat geen enkele politieke persoon van geen enkele politieke partij de juiste prioriteiten kan stellen. Voor mijn gevoel is men in de Tweede Kamer de hele dag aan het koffie drinken en zeuren over wat Pietje nu weer op X gezegd heeft. Er wordt alleen maar gebekvecht en er gebeurt verder niets. Het blijft bij discussies, er zijn verder geen acties. Dit geeft mij weinig vertrouwen.' (vrouw, 40 jaar, hbo, stemt niet, geeft een 2)

> 'Gezien de problemen die er spelen in het land en de tijd waarmee deze opgelost worden, of het überhaupt niet oplossen ervan, heeft mijn vertrouwen verminderd. Daarnaast het eeuwig onderling bakkeleien en praten, zonder nu eindelijk echt knopen door te hakken, speelt ook mee in het dalende vertrouwen.' (vrouw, 37 jaar, havo/vwo, PRO, geeft een 5)

6 In de aanvullende LISS-meting in augustus 2026 geeft 46% van de respondenten de regering een voldoende. 54% geeft een onvoldoende. Deze percentages zijn vrijwel hetzelfde als in april 2026 (zie COB 2026|2).

> 'Ze zeggen A doen B al een goeie 20 jaar. Referendum afgeschaft. Dit was voor mij het enige soort van echte democratie in deze nep democratie. Belastingschandaal. Stikstofbeleid. Gas importeren terwijl het in Groningen is. Het lijkt alsof wij hier in Nederland maar alle problemen van de wereld moeten oplossen.' (man, 29 jaar, hbo, FVD, geeft een 1)

> 'Voor mijn gevoel is het altijd chaos en gebeuren er weinig concrete dingen.' (vrouw, 24 jaar, mbo, PvdD, geeft een 3)

> 'Ze beloven van alles bij verkiezingen, maar eenmaal zodra in het zadel komt er niets van terecht.' (man, 64 jaar, mbo, JA21, geeft een 3)

Zorgen over het vermogen van de politiek om de problemen daadwerkelijk op te lossen worden versterkt door de huidige minderheidsconstructie. Mensen hebben er weinig vertrouwen in dat het minderheidskabinet problemen kan oplossen of tot inhoudelijk goede keuzes komt.

> 'Kamerleden lijken vooral voor zichzelf bezig te zijn, zonder duidelijk uitgestippeld plan. En een minderheidskabinet lijkt niets voor elkaar te krijgen.' (man, 34 jaar, hbo, weet het nog niet, geeft een 4)

> 'Minderheidskabinet gaat niet werken. Wat mij betreft ook iets te links.' (man, 33 jaar, mbo, VVD, geeft een 3)

> 'Het is een minderheidskabinet dat zich gedraagt alsof ze het voor het zeggen hebben. Met al dat handjeklap wordt het voor het volk er niet beter op.' (vrouw, 64 jaar, mbo, 50Plus, geeft een 3)

Er zijn echter ook mensen die best positief zijn over het huidige kabinet. Zij uiten waardering voor hoe het kabinet omgaat met erg complexe vraagstukken in een snel veranderende wereld. Zij hebben er binnen die context wel begrip voor dat besluitvorming langzaam tot stand komt.

> 'Maken langzaam stappen in een complexe en snel veranderende wereld.' (man, 56 jaar, hbo, PRO, geeft een 8)

> 'Gezien de complexiteit van de vraagstukken en het regeren als minderheidscoalitie, vind ik dat ze het best goed doen.' (man, 40 jaar, hbo, CDA, geeft een 8)

Een deel van bevolking vindt het nog lastig om een mening te vormen over het nieuwe kabinet. Ze zijn nog maar net begonnen en er is nog weinig om ze op te beoordelen. Een deel geeft ze daardoor het voordeel van de twijfel. Dit wordt waarschijnlijk deels ingegeven door hun hoge basisvertrouwen in de politiek. Mensen benoemen dat hun cijfer gebaseerd is op een overkoepelend vertrouwen in het functioneren van de democratie, de overheid en (specifieke) politici.

> 'Ik heb vertrouwen dat kabinet-Jetten het met het beste been voor heeft, en sta achter veel van zijn standpunten. Echter zie ik nog niet super veel verandering die wel beloofd is in zijn campagne. Ik wacht het nog even af, zijn kabinet is pas een halfjaar actief.' (vrouw, 29 jaar, wo, PRO, geeft een 7)

> 'Ik heb er over het algemeen vertrouwen in dat de regering het beste wil voor de samenleving.' (man, 40 jaar, havo/vwo, D66, geeft een 8)

> 'Er zijn wel veel goedwillende mensen in de regering, de problemen zijn groot en de regering zit er nog niet zo lang dus ik vind dat ze de kans moeten krijgen om waar te maken wat ze beloofd hebben (al zal dat niet meevallen, vrees ik).' (man, 77 jaar, mbo, weet het nog niet, geeft een 7)

4 Politieke onvrede en anti-overheidssentimenten

Prinsjesdag 2026 was onstuimig. Met brandende hooibalen lieten actievoerende boeren weten het niet eens te zijn met de stikstofplannen van het kabinet. Diverse spoorlijnen werden gesaboteerd gedurende de dag, een actie waarvan de dader nog niet bekend is. De afgelopen jaren zagen we ook andere demonstraties die ontregelend zijn, de grenzen van de wet opzoeken of deze grens overschrijden. Zo waren er bijvoorbeeld rellen tegen het coronabeleid (2020-2021), blokkades van snelwegen door boeren door middel van trekkers en brandstichtingen, rellen door extreemrechtse groeperingen op het Malieveld tegen het asielbeleid, en menselijke blokkades van wegen door Extinction Rebellion (zie COB 2023|3: 45).

Organisaties die zich bezighouden met de nationale veiligheid waarschuwen al langer voor anti-overheidssentimenten voortkomend uit aanhoudende maatschappelijke en politieke onvrede (NCTV 2021; AIVD 2023; NCTV/AIVD 2026). In 2023 legden we daarom drie stellingen voor over harde acties tegen de overheid (zie COB 2023|3; Gootjes et al. 2021; Kuppens et al. 2019). Nederland was toen net uit de coronacrisis, waarin volgens de NCTV (2021) 'buitenwettelijke acties' tegen de overheid steeds meer toelaatbaar geacht werden. De steun voor harde acties was toen klein, maar leefde sterker bij mensen die weinig vertrouwen hebben in de politiek (COB 2023|3).

Anno 2026 is het vertrouwen in de politiek nog steeds laag. Dat roept de vraag op in hoeverre deze anti-overheidssentimenten onverminderd aanwezig zijn. Daarom legden we de stellingen over harde acties nogmaals voor in augustus 2026. Daar voegden we de vraag aan toe of mensen zich kunnen voorstellen dat er de komende jaren een situatie ontstaat waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is. Om onze bevindingen in perspectief te plaatsen, vroegen we mensen hun antwoorden ook toe te lichten.

Het gaat hier nadrukkelijk om steun van mensen voor harde acties en niet om óf, en onder welke omstandigheden, mensen daadwerkelijk tot dat gedrag overgaan. Daarnaast is het op basis van deze toelichtingsvragen lastig te bepalen *wat* mensen onder harde acties tegen de overheid verstaan. Daar vroegen we niet op door, want er kan sprake zijn van mogelijk strafbare feiten en respondenten zullen daar in een vragenlijst vanwege sociale wenselijkheid terughoudend of niet op antwoorden. Hoewel vragenlijstonderzoek ons geen goed zicht biedt op de inhoud en uitvoering van de acties, geeft het ons wel meer inzicht in het (on)toelaatbaar vinden van harde acties, de gelaagdheid van de politieke en maatschappelijke onvrede en hoe mensen kijken naar het functioneren van onze democratie.[7]

Nog altijd weinig steun voor geweld tegen de overheid

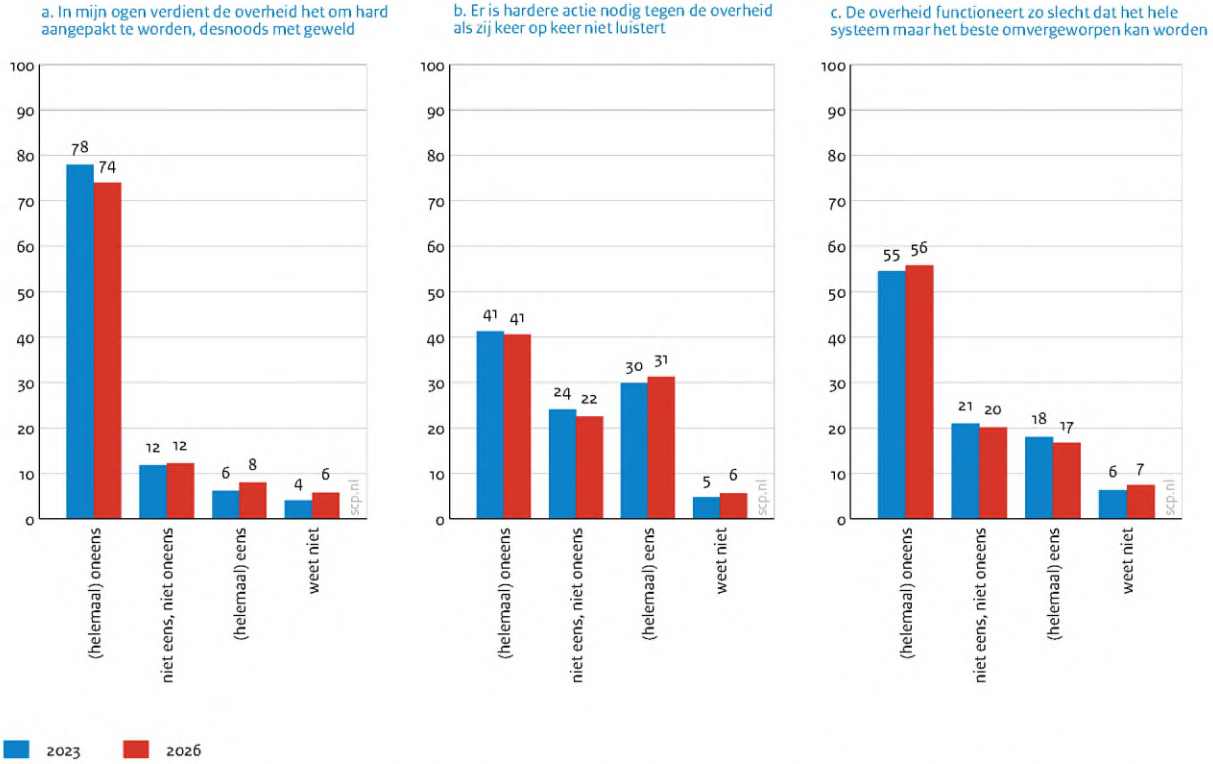
Er is weinig steun voor het gebruik van geweld tegen de overheid (zie figuur 4). Dat is vergelijkbaar met drie jaar geleden (zie COB 2023|3). De overgrote meerderheid keurt harde acties tegen de overheid (zeker met geweld) volstrekt af. Tegelijkertijd blijft er een minderheid bestaan die geweld toelaatbaar dan wel voorstelbaar acht. 8% is het eens met de stelling dat de overheid het verdient om hard aangepakt te worden (desnoods met geweld). Bijna driekwart (74%) is het hier niet mee eens en 12% neemt een middenpositie in. 17% is het eens met de stelling dat de overheid zo slecht functioneert, dat het hele systeem het beste omvergeworpen kan worden. Ruim de helft (55%) is het oneens en een vijfde (21%) neemt een middenpositie in. Meer verdeeldheid is er over de stelling dat er hardere actie nodig is tegen de overheid als ze keer op keer niet luistert. Hoewel (31%) het eens is, is de grootste groep (41%) is het hier niet mee eens (en 23% neemt een middenpositie in).

Mensen met een hbo- of wo- opleiding zijn het minder vaak eens met deze stellingen dan mensen met andere opleidingen. Waar bijvoorbeeld 17% vindt dat de overheid zo slecht functioneert, dat het hele systeem het beste omvergeworpen kan worden, vindt 7% van hbo- en wo-opgeleiden dat en 25% van de basisonderwijs- en vmbo-opgeleiden. Ook zijn er verschillen langs partijpolitieke lijnen. Aanhangers van PVV,

7 In woorden van Kuppens et al. (2019: 24), die deze stellingen in 2019 in ander onderzoek voorlegden: 'Sympathie voor geweldpleging is iets heel anders dan daadwerkelijke geweldpleging, maar ze is wel degelijk een zeer relevante factor. Immers, in een gemeenschap waarin geweld unaniem wordt veroordeeld en afgewezen is het moeilijk om draagvlak te vinden of houden voor een beweging die geweld propageert.' Omgekeerd, als mensen wel enig begrip hebben voor geweld tegen de overheid, kan dat mogelijk een voedingsbodem zijn voor harde en gewelddadige acties. Die acties kunnen op termijn de legitimiteit van de overheid ondermijnen.

FVD en niet-stemmers zijn het vaker eens dat harde actie tegen de overheid nodig is. Zo vindt 47% van de aanhangers van de FVD dat het systeem het beste omvergeworpen kan worden en 43% van de PVV'ers (en 31% van de niet-stemmers).

Figuur 4 Steun voor acties tegen de overheid, bevolking van 18+, augustus 2023 en augustus 2026 (in procenten)[a]

a Elk van de stellingen heeft een antwoordschaal van 1 (helemaal oneens) tot 5 (helemaal eens) en een 'ik weet het niet'-optie. De antwoordopties 'helemaal eens' en 'eens' zijn samengevoegd, net als 'helemaal oneens' en 'oneens'.

Bron: COB-LISS meting augustus 2023 en augustus 2026

Steun voor hardere actie door frustratie over effectiviteit van de politiek

Mensen die het niet eens zijn met de stelling dat de overheid zo slecht functioneert dat deze maar het beste omvergeworpen kan worden of daarover een middenpositie innemen, hebben een sterke afkeer van geweld en een voorkeur voor democratische processen.[8] In vergelijking met 2023 zien we, breed genomen, dezelfde onderliggende argumenten van mensen om deze harde acties af te wijzen. Een deel vindt dat het systeem op dit moment prima werkt. Zeker in vergelijking met andere landen mogen we in Nederland niet klagen. De democratie moeten we koesteren. Een ander deel denkt dat er simpelweg geen beter alternatief is voor de democratie. Het alternatief is waarschijnlijk ook vele malen slechter, stelt men. We zien in vergelijking met 2023 vaker opmerkingen over de (waarde van) democratie en de nadruk ligt nog meer op mogelijke alternatieven voor geweld.

> 'Ik denk dat het omverwerpen van de overheid niet de oplossing is naar een duurzame oplossing. In Nederland hebben we ten opzichte van andere landen best een goed functionerend systeem.' (man, 23 jaar, wo, helemaal oneens)

> 'Het systeem omverwerpen is een vorm van anarchie en dat is mijns inziens niet gewenst. Dan maar een overheid die matig functioneert.' (man, 64 jaar, havo/vwo, oneens)

8 Deze vraag is aan 322 mensen voorgelegd. Daarvan heeft twee derde van de mensen een inhoudelijke toelichting gegeven (68%).

> 'Dat het systeem omvergeworpen moet worden? Het klinkt aardig rechts. En dan? Zijn we dan beter af?' (vrouw, 68 jaar, mbo, helemaal oneens)

> 'Het is een slecht idee om de complete staatsstructuur, samen met de democratie en de wetten, om te gooien. Voor je het weet staat er een dictator op die een grote groep mensen achter zich heeft geschaard en zo de macht grijpt. Of er ontstaat eventueel een burgeroorlog.' (man, 18 jaar, havo/vwo, helemaal oneens)

Toch noemen mensen vaker dan in 2023 dat de politiek niet goed werkt en niet effectief is. Ze geven daarbij ook vaker inhoudelijke redenen waarom ze het oneens zijn met het huidige beleid. Het systeem omverwerpen gaat deze groep absoluut te ver, zeker als dit mogelijk tot anarchie, geweld of chaos leidt. Maar mensen zien wel problemen met het functioneren van de overheid, zoals te weinig daadkracht, te veel partijen en te lange procedures. Hier moet volgens hen zeker wat aan gebeuren, maar wel binnen het huidige democratische bestel.

> 'Ik geloof niet in anarchie. Het is voor mensen belangrijk om structuur en zekerheid te ervaren en wanneer een overheid overhoop wordt gehaald, valt voor de gewone doorsnee persoon zijn, diens of haar zekerheid weg, dat geeft chaos en vaak geweld als gevolg. Daar geloof ik niet in. Ik geloof er wel in dat het systeem moet veranderen, maar dat kan ook via officiële wegen.' (man, 23 jaar, havo/vwo, helemaal oneens)

> 'Het omverwerpen van het hele systeem lost de problemen niet op, maar creëert juist chaos. De overheid maakt fouten en moet scherper worden gecontroleerd en verbeterd, maar de basisstructuur van onze democratie is te waardevol om zomaar af te danken. Verbeteren werkt beter dan slopen.' (vrouw, 55 jaar, hbo, helemaal oneens)

> 'Het systeem moet niet omvergegooid worden maar gefinetuned. Kabinetten blijven maar klappen/vallen, we hebben te veel politieke partijen. We moeten terug naar vroeger toen we een paar partijen hadden, toen ging Nederland nog vooruit. We zijn nu vooral elkaar continu aan het tegenwerken waardoor er niks voor elkaar komt, en dit kan gewoon niet. Maar omverwerpen met geweld of wat dan ook vind ik wel heel bruut. Er moet zeker verandering komen maar niet met geweld. We zouden als burgers eens een front moeten vormen om duidelijk te laten weten dat het niet langer kan. En dat kan prima zonder geweld, vandalisme enzovoort.' (man, 30 jaar, mbo, helemaal oneens)

> 'Dit gaat mij veel te ver. Ik ben tegen geweld maar vind wel dat de overheid de laatste 15 jaar te weinig heeft gedaan om de democratie in Nederland en vertrouwen in de overheid te beschermen.' (man, 60 jaar, wo, helemaal oneens)

Daarnaast vindt een deel dat het probleem niet per se bij het systeem ligt, maar dat de huidige politici beter hun werk moeten doen. Dit type argument zagen we in 2023 ook al. De verkiezingen die er toendertijd aan zaten te komen, boden een manier om het systeem 'om ver te werpen' (COB 2023|3).

> 'Ik denk nu dat de overheid inderdaad niet heel goed functioneert, alleen de oplossing is wat mij betreft niet alles maar omverwerpen. Er moet gewoon meer actie ondernomen worden en politici moeten doen wat zij beloven.' (vrouw, 18 jaar, havo/vwo, helemaal oneens)

> 'Ligt meer aan de mensen dan het systeem. Helemaal overhoopgooien is te drastisch en te veel gevolgen. Dan eerder mensen vervangen en wat aanpassingen doen.' (man, 32 jaar, hbo, oneens)

> 'Het systeem op zich is niet slecht. Er zijn echter te veel incapabele, corrupte mensen in dienst bij de overheid met een enorme plaat voor hun kop.' (man, 46 jaar, hbo, oneens)

Mensen die het *eens* zijn met de stelling dat het systeem omvergeworpen moet worden, lichten hun antwoord minder vaak toe. Bij degenen die wel een toelichting geven, zien we geen antidemocratische uitingen of een directe voorkeur voor bijvoorbeeld autocratie. In plaats daarvan zien we vooral een wens tot grondige

veranderingen van hoe het nu gaat in de politiek. Bijvoorbeeld dat de politiek niet naar burgers zou luisteren, niet effectief is in het aanpakken van problemen, en vooral met zichzelf bezig is. Dit komt iets nadrukkelijker naar voren dan in 2023 (COB 2023|3). De frustratie richt zich dus niet op de principes van de democratie, zoals het stemrecht en de vrijheid van meningsuiting, maar op hoe de democratie volgens hen in de praktijk functioneert: volgens deze mensen lijkt de huidige politiek de maatschappelijke problemen maar niet op te kunnen lossen. Zoals we hierna zullen zien, leeft de steun voor harde acties tegen de overheid sterker bij mensen met meer onvrede over politiek en democratie.

> 'Ik ben vooral ontevreden over de trage besluitvorming, de bureaucratie en het gebrek aan vertrouwen en transparantie. Met het systeem omverwerpen bedoel ik geen geweld of chaos, maar een grondige democratische hervorming. De overheid moet eenvoudiger, eerlijker en beter controleerbaar functioneren en meer rekening houden met de belangen van burgers.' (man, 33 jaar, mbo, eens)

> 'Omdat ik vind dat het huidige systeem soms te bureaucratisch en ingewikkeld is en te weinig aansluit bij wat burgers nodig hebben. Problemen worden vaak langzaam opgelost en het vertrouwen in de overheid kan daardoor afnemen. Met het systeem omverwerpen bedoel ik vooral een grondige, democratische hervorming van het systeem, niet geweld of het afschaffen van de democratie.' (vrouw, 36 jaar, wo, helemaal eens)

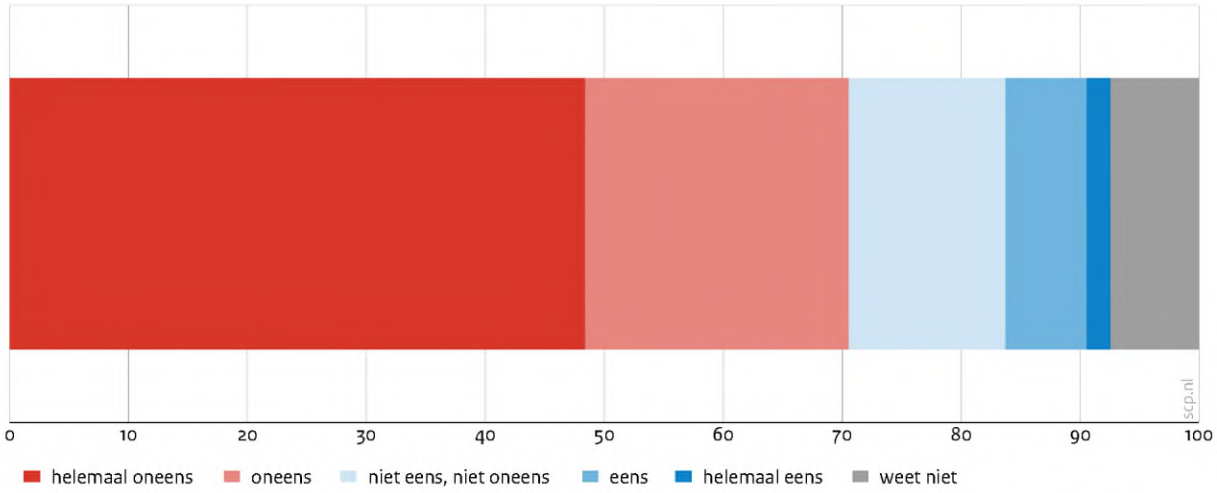
> 'Omdat dit systeem niet blijkt te werken dus het moet op de schop. Zowel links als rechts maakt er een potje van en is er alleen voor zichzelf en hun achterban. Institutioneel racisme is nog steeds gaande en de meeste problemen in NL worden (onterecht) geweten aan immigranten.' (man, 41 jaar, mbo, helemaal eens)

In grote lijnen zien we dat voor- en tegenstanders van de stelling het wel met elkaar eens zijn. De overheid functioneert volgens hen op dit moment niet zoals het zou moeten. Omverwerpen met geweld gaat veel te ver, maar er moet wel degelijk iets veranderen. Mensen zeggen lang niet altijd aan wat voor hervormingen ze dan denken en daarmee weten we ook niet hoe democratisch of ingrijpend die zijn. Wel is duidelijk dat voor de meeste mensen veranderingen binnen het democratische systeem moeten plaatsvinden.

Beperkte minderheid ziet een toekomstscenario waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is

We hebben mensen gevraagd of zij zich kunnen voorstellen dat er de komende jaren een situatie ontstaat waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is. Een overgrote meerderheid (71%) kan zich dat niet voorstellen. 9% kan zich dat wel voorstellen. 13% neemt een middenpositie in (en 7% geeft aan het niet te weten). Ook hier zijn er weer verschillen langs politieke voorkeur: waar 9% van alle mensen zich kan voorstellen dat geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is, geldt dat voor 20% van de PVV-aanhangers en voor 27% van de FVD-aanhangers. Van de niet-stemmers kan 15% zich een situatie voorstellen dat geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is.

Figuur 5 Verwachting dat een situatie kan ontstaan waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is, bevolking van 18+, augustus 2026 (in procenten)[a]

a Vraagstelling: 'Ik kan mij voorstellen dat er de komende jaren een situatie komt waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is.'

Bron: COB-LISS meting augustus 2026

Tabel 5 Verwachting dat een situatie kan ontstaan waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is naar partijvoorkeur, bevolking van 18+, augustus 2026 (in procenten)[a, b, c]

	(helemaal) oneens	niet eens, niet oneens	(helemaal) eens
allen	71	13	9
D66	**89**	**6**	**2**
PVV	**47**	20	**20**
VVD	**88**	**6**	**2**
PRO	**92**	**4**	**2**
CDA	**90**	**6**	**2**
JA21	75	15	8
FVD	**39**	**33**	**27**
PvdD/SP	75	10	10
niet-stemmen	**43**	**25**	15

a Vraagstelling: 'Ik kan mij voorstellen dat er de komende jaren een situatie komt waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is.'
b Vetgedrukte percentages geven aan dat de betreffende groep significant ($p < 0{,}01$) afwijkt van de andere groep(en).
c Sommige politieke partijen zijn samengevoegd vanwege een te laag aantal respondenten (< 50).

Bron: COB-LISS meting augustus 2026

Meesten keuren geweld af, maar sommigen tonen begrip of zien geen andere manier

Bij toelichtingen op de vraag of er een situatie voorstelbaar is waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is, zien we een aantal gradaties.

Allereerst zien we een groep die geweld nooit als oplossing ziet en het nooit gerechtvaardigd vindt. Ze geven aan dat er democratische alternatieven zijn voor geweld.[9]

> 'Het is volstrekt ongewenst om geweld te gebruiken in onze democratisch gekozen regering.' (vrouw, 62 jaar, wo, helemaal oneens)

9 Deze argumentatie zien we terug bij de overgrote meerderheid (67%, 155 van de 233 mensen) van de mensen die het (helemaal) oneens zijn met de stelling.

> 'Geweld gebruiken tegen de overheid laat mij al snel denken aan een couppoging. Maar met geweld ga je echt nul komma niks bereiken. Eerder het tegenovergestelde. Ga gerust met je spandoek voor de deur staan protesteren, maar je gaat die deur niet forceren en je raakt geen mens aan. Dat lost echt niks op.' (man, 28 jaar, mbo, helemaal oneens)

> 'Geweld is nooit te rechtvaardigen. Al helemaal niet tegen de overheid. Die is democratisch gekozen, daar moet je het mee doen. Ben je het niet eens moet je in debat gaan.' (vrouw, 57 jaar, wo, helemaal oneens)

Er zijn ook mensen die het niet eens zijn met de stelling, maar wel begrip tonen en zich kunnen voorstellen en inleven dat anderen bereid zijn tot geweld tegen beleid uit langdurige frustratie met bijvoorbeeld een gebrek aan daadkracht of wanbeleid, of een gebrek aan gehoor bij de overheid. Deze ambivalentie is waarschijnlijk mede het gevolg van de brede formulering van de stelling. Mensen kunnen zowel vinden dat iets onwenselijk is (een normatieve verwachting), maar ook verwachten dat geweld wel ooit kan ontstaan (een voorspellende verwachting).

> 'Geweld is nooit een oplossing maar ik kan me wel voorstellen dat mensen soms zo wanhopig of gefrustreerd zijn dat ze denken... wat kunnen we doen om dit beleid te stoppen.' (vrouw, 68 jaar, mbo, oneens)

> 'Ik vind geweld nooit de oplossing, maar kan me goed voorstellen dat er een grote groep mensen bestaat die geen andere mogelijkheid meer ziet en dat het als laatste remedie gezien wordt.' (vrouw, 35 jaar, hbo, niet eens, niet oneens)

> 'Soms gaat het te ver, maar natuurlijk is geweld nooit de beste oplossing. Maar als het niet anders kan...' (vrouw, 28 jaar, hbo, weet het niet)

> 'Ik vind dat geweld tegen de overheid nooit passend is. Maar ik kan mij wel voorstellen dat bij wanbeleid er uiteindelijk geweld tegen beslissingen wordt gebruikt. Zie asielbeleid, gekoppeld aan geen woningen, criminaliteit, woke groepen enz.' (man, 78 jaar, wo, oneens)

Mensen die de stelling niet afwijzen geven minder vaak een toelichting.[10] Het is voor ons dus lastiger om vast te stellen welke overtuigingen, redenen of ervaringen ten grondslag liggen aan hun verwachting dat er ooit een gewelddadige actie tegen de overheid ontstaat. Wel blijkt hieruit dat deze groep zich kan voorstellen dat mensen geweld moeten gebruiken om te zorgen dat de politiek luistert. Geweld is in de regel bij deze groep ook niet een oplossing, maar wellicht dat het ervoor zorgt dat de politiek wel wordt wakker geschud, stelt men.

> 'Geweld keur ik nooit goed, maar als er gewoon echt niet naar het volk wordt geluisterd na meerdere keren middels protest etc. kenbaar te maken het ergens niet mee eens te zijn, kan ik mij voorstellen dat geweld de overheid dan misschien doet wakker schudden. Al heb ik zelf dát vertrouwen niet meer in die Jatten.' (man, 62 jaar, hbo, eens)

> 'Er wordt niet geluisterd dus er zal toch op andere manieren aandacht getrokken moeten worden. Het liefst natuurlijk zonder geweld maar wellicht is het wel nodig om ogen te openen.' (vrouw, 49 jaar, mbo, eens)

Sommigen doen daarnaast voornamelijk een voorspellende verwachting. Dit zien we zowel bij mensen die het eens zijn als bij mensen die het oneens zijn. Ze gaan niet in op de (on)rechtvaardigheid van geweld en of ze een toekomstige situatie wel of niet wenselijk zouden vinden. Zij benoemen voornamelijk dat de ontevredenheid over de politiek een keer gaat overkoken en uitmondt in geweld. Door de manier waarop de politiek bezig is, is het volgens hen een kwestie van tijd.

---

10 Ruim de helft (55%, 36 van de 65) van de mensen geeft geen toelichting als ze het '(helemaal) eens' of 'niet eens, niet oneens' zijn met de stelling dat er de komende jaren een situatie komt waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is. Van de mensen die het (helemaal) oneens zijn met de stelling of aangeven het niet te weten gaf minder dan een kwart (22%, 58 van de 259) geen toelichting.

> 'Als de ontevredenheid te hoog oploopt ontploft het een keer en komt er te veel agressie naar buiten.' (vrouw, 58 jaar, wo, niet oneens en niet eens)

> 'Er komt een dag dat mensen helemaal klaar zijn met die politiek. Dat er oorlog uit breekt.' (man, 28 jaar, mbo, helemaal eens)

> 'De regering staat niet meer voor de mensen, ik ben het er zeer zeker mee eens dat er dingen moeten veranderen. Ben alleen bang dat dat niet gaat gebeuren. Ik ben niet voor geweld, al denk ik dat dit uiteindelijk niet voorkomen gaat worden in de rit waar ze nu mee bezig zijn.' (vrouw, 52 jaar, mbo, eens)

Tot slot is er een kleine groep die geen situatie verwacht of voorspelt, maar zich wel een scenario kan voorstellen waarbij geweld legitiem zou zijn. In beginsel vinden zij dat het niet slecht genoeg gaat met Nederland om naar geweld te grijpen: geweld is voor hen alleen bij een niet-democratische, incompetente of corrupte regering toelaatbaar als laatste 'redmiddel' of om de democratie te herstellen. Zoals wanneer de overheid grove schendingen van mensenrechten pleegt of in een dictatuur verandert. Deze antwoorden zien we ook onder mensen die de stelling afwijzen.

> 'Als er een regime komt dat gewelddadig is jegens bepaalde groepen moet hierop gereageerd worden.' (vrouw, 23 jaar, wo, weet het niet)

> 'Zolang de overheid niet aantoonbaar corrupt, anti-grondwet of onacceptabel incompetent is, moet geweld tegen de rechtsstaat bestraft worden.' (man, 56 jaar, wo, helemaal oneens)

> 'Er is wel een uiterst theoretische grenssituatie denkbaar waarin geweld moreel verdedigbaar kan worden, bijvoorbeeld wanneer een overheid verandert in een dictatuur en democratische middelen volledig zijn afgeschaft; burgers structureel en ernstig worden onderdrukt of vervolgd; vreedzaam verzet onmogelijk is gemaakt; er sprake is van onmiddellijk en ernstig geweld tegen mensen en er geen minder ingrijpende manier is om hen te beschermen.' (man, 27 jaar, mbo, eens)

> 'Bij een extreemrechts of links beleid, waar mensen worden uitgesloten en gedeporteerd. Dan kan ik het begrijpen dat er groepen zullen zijn die opstaan tegen de regering.' (man, 21 jaar, vmbo, niet eens, niet oneens)

> 'In het geval dat we net als in de VS afstevenen op een overheid die lak heeft aan wetten en regels lijkt me verzet gerechtvaardigd. Uiteraard niet wanneer een stel malloten dat willen die zichzelf niet aan de regels willen houden omdat ze er niet in geloven, zoals autonomen.' (man, 53 jaar, wo, eens)

Weinig geloof in politiek en democratie hangt samen met meer steun voor hardere acties tegen overheid

In het licht van bovenstaande toelichtingen is het niet verwonderlijk dat de steun voor harde acties tegen de overheid sterker leeft bij mensen met meer onvrede over politiek en democratie. Van de mensen die een ruime voldoende geven voor vertrouwen in de regering is 16% het eens met de stelling dat hardere actie nodig is tegen een overheid die niet luistert, tegenover 59% van de mensen die juist een ruime onvoldoende geven (tabel 6). Van de mensen die de democratie een ruime voldoende geven, kan 4% zich voorstellen dat er de komende jaren een situatie komt waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is. Voor mensen die de democratie een ruime onvoldoende geven is dat 25%.

Tabel 6 Anti-overheidssentimenten naar politiek vertrouwen en tevredenheid democratie, bevolking van 18+, augustus 2026 (in procenten)[a, b]

	In mijn ogen verdient de overheid het om hard aangepakt te worden, desnoods met geweld.	Er is hardere actie nodig tegen de overheid als zij keer op keer niet luistert.	De overheid functioneert zo slecht dat het hele systeem maar het beste omvergeworpen kan worden.	Ik kan mij voorstellen dat er de komende jaren een situatie komt waarin geweld tegen de overheid gerechtvaardigd is.
	(helemaal) eens	(helemaal) eens	(helemaal) eens	(helemaal) eens
allen	8	31	17	9
vertrouwen in de regering[c]				
ruim onvoldoende (1-3)	**16**	**59**	**42**	**20**
net onvoldoende (4-5)	6	26	**12**	**4**
net voldoende (6-7)	**4**	**19**	**5**	**6**
ruim voldoende (8-10)	5	**16**	**6**	**3**
tevredenheid democratie[d]				
ruim onvoldoende (1-3)	**23**	**64**	**55**	**25**
net onvoldoende (4-5)	8	39	21	7
net voldoende (6-7)	**5**	**25**	**7**	**6**
ruim voldoende (8-10)	**4**	**16**	**4**	**4**

a Voor vraagstellingen zie figuur 4 en 5.
b Vetgedrukte percentages geven aan dat de betreffende groep significant ($p < 0{,}01$) afwijkt van de andere groep(en).
c 'Kun je op een schaal van 1 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen je in de regering hebt? Een 1 betekent "helemaal geen vertrouwen" en een 10 "alle vertrouwen".' De antwoordcategorie 'ik weet het niet' laten we hier buiten beschouwing.
d 'Hoe tevreden of ontevreden ben je over de manier waarop de democratie in Nederland werkt? Kan je dit aangeven op een schaal van 1 t/m 10? Een 1 betekent "zeer ontevreden" en een 10 "zeer tevreden".' De antwoordcategorie 'ik weet het niet' laten we hier buiten beschouwing.

Bron: COB-LISS meting augustus 2026

5 Oordelen over samenleven

Nederlanders hebben een dubbel beeld van hoe we in Nederland met elkaar samenleven. Enerzijds is het thema een veelgenoemd punt van trots (zie tabel 3). Mensen verwijzen dan naar onderlinge verdraagzaamheid en solidariteit. Ze hebben het over mensen die elkaar te hulp schieten en benoemen de saamhorigheid en initiatieven in hun eigen buurt (zie COB 2023|2). Daarnaast vindt 60% van de mensen dat anderen over het algemeen te vertrouwen zijn (15% is het hiermee oneens). En verder geeft 71% een voldoende op de vraag een cijfer te geven aan de Nederlandse samenleving (gemiddeld geven ze een 6). Deze cijfers zijn ongewijzigd ten opzichte van de winter 2025/2026.

Anderzijds staat het thema samenleven ook hoog in de lijst met maatschappelijke zorgen. Mensen benoemen een achteruitgang van normen en waarden, ze ervaren verharding, spanningen, polarisatie en onverdraagzaamheid. Een aanvullende manier om zorgen over het samenleven in beeld te brengen, is te kijken in hoeverre mensen maatschappelijke verhoudingen vooral in termen van groepsconflicten zien. (Dekker en Den Ridder 2022; Spruyt 2014; Wennekers et al. 2019). Het waarnemen van meer conflict tussen groepen kan een aanwijzing zijn voor de mate waarin mensen tegenstellingen en scherpe meningsverschillen zien in het publieke en politieke debat. Zulke beelden zijn niet zonder gevolgen. Als mensen bijvoorbeeld meer conflict zien tussen politieke tegenstanders, hebben zij meestal ook minder vertrouwen in anderen (Lee 2022).

Meest ervaren conflict tussen mensen met andere politieke opvattingen en mensen met en zonder migratieachtergrond

Bijna twee derde (65%) van de Nederlanders ziet veel conflict tussen mensen met andere politieke overtuigingen. Dit beeld sluit aan bij de zorgen die Nederlanders hebben over polarisatie in onze samenleving. Eerder zagen we al dat driekwart van de Nederlanders aangeeft dat de verschillen van mening over

maatschappelijke kwesties steeds groter worden in ons land (zie COB 2022|2). Ook ervaart twee derde van de Nederlanders conflict tussen mensen met en zonder een migratieachtergrond (zie figuur 6).

Bijna de helft ervaart veel conflict tussen arm en rijk. De kloof tussen arm en rijk blijft een van de grootste maatschappelijke zorgen, zo zagen we ook hiervoor (zie tabel 2). In de toelichtingen bij het gevoel dat Nederland de verkeerde kant opgaat, verwijzen velen wel naar deze tegenstelling en de vrees dat deze tot spanningen of conflict leiden.

> 'Door polarisatie en de invloed van sociale media verwacht ik meer conflicten in de samenleving. En een betaalbare woning wordt steeds minder bereikbaar voor gewone mensen in Nederland.' (man, 45 jaar, hbo)

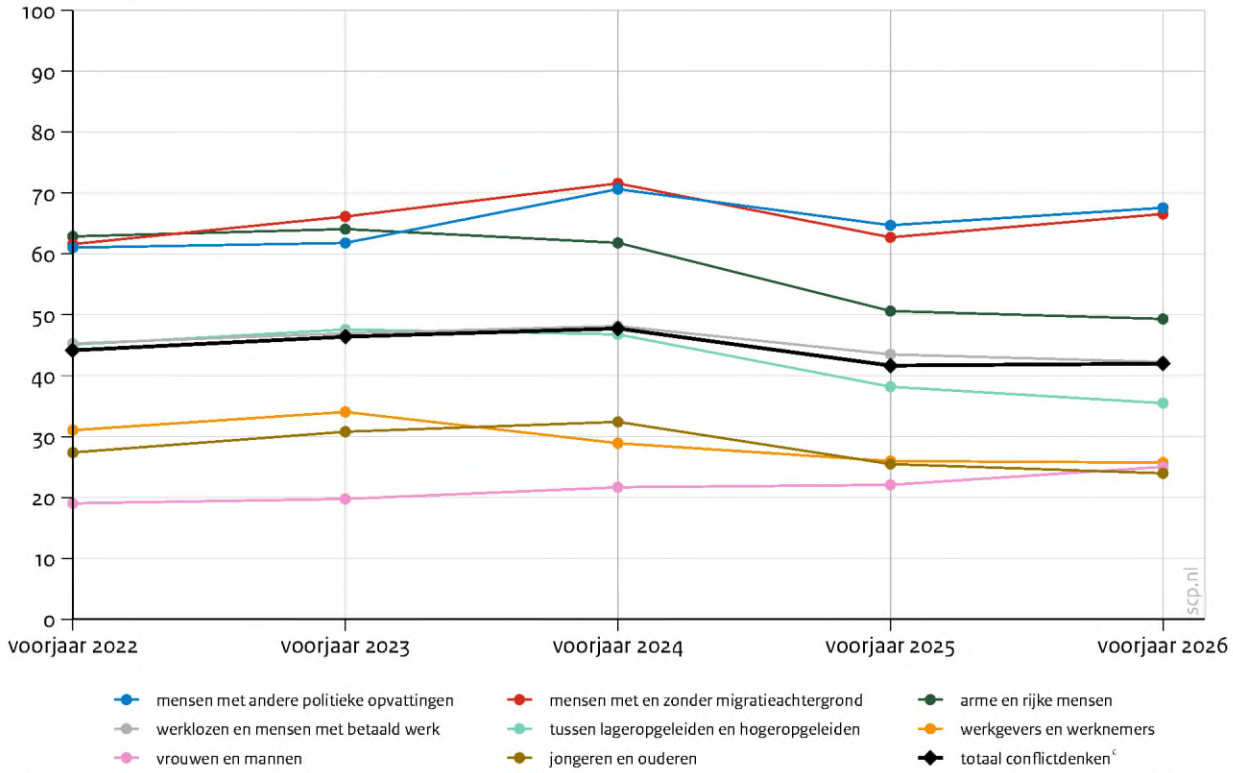
> 'Toenemende spanning tussen bevolkingsgroepen, misplaats populisme en egoïsme. Armen worden armer en rijken worden rijker.' (man, 66 jaar, vwo)

> 'Zoals ik al eerder bij de maatschappelijke problemen aangaf; er ontstaan door bepaald regeringsbeleid en onrechtvaardige/onlogische prioritering steeds meer verschillen tussen mensen/religies/steden/rassen in de maatschappij. Polarisatie, geloof, arm/rijk, politieke voorkeur, woningschaarste, hogere prijzen, wet DBA, ondernemers die meer belast worden, rijken die het land uit emigreren, armen die steeds minder rondkomen, ouderen die aan hun lot worden overgelaten, jongeren die steeds vroeger levensbepalende keuzes moeten maken, sociale media, maatschappelijke druk, onderlinge concurrentie, het speelt allemaal mee. De jeugd wordt steeds radicaler, opvoeden wordt steeds lastiger met alle verleidingen, de verschillen worden steeds groter tussen arm en rijk of snel en wit geld, bepaalde keuzes wegen niet meer op, criminaliteit stijgt, onderwijs verslechtert, sociale veiligheid verslechtert, minderheid kan met demonstreren dingen afdwingen, we verliezen normen en waarden, we verliezen Nederlands karakter. Terwijl we juist in een periode leven waarin kansen voor het oprapen liggen.' (man, 27 jaar, hbo)

Het aandeel dat veel conflict ervaart tussen arm en rijk is de afgelopen jaren echter wel sterk gedaald: waar in 2022 nog 63% conflict zag, is dat inmiddels 47%. Deze daling is te zien bij alle inkomensgroepen. We hebben geen eenduidige verklaring voor deze afname. Hoewel mensen regelmatig wijzen op de grote verschillen tussen arm en rijk – en een meerderheid deze verschillen ook te groot vindt[11] – ervaren zij deze mogelijk steeds minder als conflictueus in de onderlinge omgang en als aanleiding voor maatschappelijke onrust en botsingen (COB 2019|1). Een aanwijzing hiervoor zien we in kiezersonderzoek, waarin naast het ervaren conflict tussen groepen ook is gevraagd in hoeverre mensen zich zorgen maken over een mogelijke escalatie van dit conflict en het ontstaan van geweld. De meeste zorgen zijn er over geweld tussen Nederlanders met en zonder migratieachtergrond: bijna de helft maakt zich hier (heel) veel zorgen over. Ongeveer een kwart vreest dat er geweld kan ontstaan tussen Nederlanders met verschillende politieke overtuigingen (Miltenburg en Harteveld 2026: 127). Maar weinigen verwachten echter dat er geweld tussen arme en rijke mensen ontstaat. Daarnaast weten we uit kiezersonderzoek dat dit thema minder gepolitiseerd is dan culturele thema's. Deze thema's, zoals migratie, Europese samenwerking en culturele diversiteit, zijn over tijd veel belangrijker geworden in het politieke conflict dan economische verdelingsthema's (Kriesi et al. 2008). Het is dan ook goed mogelijk dat mensen gevraagd naar conflict in de samenleving eerder aan deze thema's denken. Een andere mogelijke verklaring is dat mensen in hun dagelijks leven minder in aanraking komen met de tegenstelling tussen arm en rijk, omdat de leefwerelden van Nederlanders in de loop der jaren sociaaleconomisch eenzijdiger zijn geworden (Vermeij en Thijssen 2024).

11 In het voorjaar van 2026 vindt 59% dat inkomensverschillen in Nederland te groot zijn. 18% is het hier niet mee eens en 21% is neutraal.

Figuur 6 Ervaren conflict tussen verschillende groepen in de samenleving, bevolking van 18+, voorjaar 2022-voorjaar 2026 (in procenten)[a, b]

a Weergegeven is het aandeel dat 'groot' of 'zeer groot' antwoordt op de vraag 'Hieronder staan steeds twee groepen die van elkaar verschillen en zelfs weleens in conflict met elkaar zijn. Kunt u telkens aangeven hoe groot volgens u in ons land het conflict is tussen deze twee groepen?'. De percentages tellen samen met de antwoorden 'niet zo groot', 'helemaal geen conflict' en 'geen antwoord' op tot 100%. De groepen zijn gerangschikt op basis van het ervaren conflict in het voorjaar van 2026.

b In de vragenlijst zijn de termen 'lageropgeleiden' en 'hogeropgeleiden' gebruikt. Hoewel dit ook termen zijn die respondenten zelf in open vragen gebruiken, gebruiken wij ze niet meer in de beschrijving van opleidingsgroepen. We proberen daar zo precies mogelijk te zeggen om welke opleiding het gaat, zonder hiërarchie. We laten de termen hier wel staan in het figuur, om te laten zien welke vragen de respondenten voorgelegd kregen.

c Het gemiddelde percentage voor de acht ervaren groepsconflicten die zijn voorgelegd.

Bron: NIB maart 2022-juni 2026

Tussen andere sociale groepen ervaren Nederlanders veel minder vaak conflict. Zo ziet nog geen kwart van de Nederlanders een conflict naar arbeidsrelatie, geslacht en leeftijd. Naar opleiding en positie op de arbeidsmarkt is dat respectievelijk een ongeveer een derde en twee vijfde.

Minder waargenomen conflict bij ouderen en hbo- en wo-opgeleiden

Sommige groepen zien meer conflict in de samenleving dan anderen (zie tabel 7). In lijn met eerder onderzoek zien we dat vrouwen en jongeren meer conflict tussen groepen waarnemen (Van Drunen et al. 2021: 632). Hbo- en wo-geschoolden nemen mogelijk juist minder conflict waar dan andere opleidingsgroepen (vgl. Spruyt et al. 2018). Een mogelijke verklaring is dat hbo- en wo-geschoolden minder kans hebben om in aanraking te komen met spanningen die spelen in de maatschappij. Eerder SCP-onderzoek liet zien dat leefwerelden van welvarende en minder welvarende groepen mensen aanzienlijk verschillen. Welvarende mensen die hbo- of wo-opgeleid zijn, bevinden zich vaker in een eenzijdige leefwereld (Vermeij en Thijssen 2024). Een andere verklaring waarom deze opleidingsgroep minder conflict ziet, bespraken we eerder (COB 2024|3): ze bevinden zich ook minder vaak in een onzekere positie (Spruyt 2014). Voor andere opleidingsgroepen kan het denken in termen van conflict een manier zijn om met de mogelijke kwetsbaarheid van hun positie om te gaan (Spruyt 2014; Spruyt et al. 2018). Daarbij worden de eigen maatschappelijke positie en het gevoel van

maatschappelijke achteruitgang begrepen in termen van sociale tegenstellingen, waarbij een duidelijke scheidslijn wordt getrokken tussen 'wij' en 'zij' (Spruyt et al. 2018: 19). Daarmee bekijken mensen de wereld dus vaker door een bril van conflictdenken. Een verwant fenomeen is ervaren groepsachterstelling: mensen hebben dan het gevoel dat hun eigen groep er in vergelijking met andere groepen slechter voor staat, ze vinden dat oneerlijk en voelen zich daar verontwaardigd over. In de COB 2026|3-themapublicatie gaan we hier nader op in. Mensen die deze groepsachterstelling ervaren, zien de samenleving vaker als een strijdtoneel voor schaarse middelen, aandacht en erkenning.

Mensen met meer vertrouwen in de medemens hebben gemiddeld lagere conflictpercepties (39%) dan mensen die minder sociaal vertrouwen hebben (52%). Mogelijk hangt de ervaring van veel tegenstellingen in de maatschappij samen met het idee dat gedeelde waarden ontbreken (Lee 2022). Een andere verklaring kan zijn dat zowel sociaal vertrouwen als conflictpercepties ideeën reflecteren over de structuur van de maatschappij. Wie de samenleving ziet als een strijd tussen groepen met tegengestelde belangen, verwacht dat mensen vooral handelen vanuit het belang van hun eigen groep. Dan is het ook minder logisch om anderen te vertrouwen (Kirby 2025). Ook naar partijvoorkeur zien we duidelijke verschillen in conflictpercepties. Aanhangers van CDA (36%) en VVD (34%) zien gemiddeld minder conflict tussen groepen dan andere kiezersgroepen, terwijl aanhangers van PVV (50%) en mensen die niet stemmen (52%) dat juist meer zien.

Tabel 7 Ervaren conflict tussen verschillende groepen in de samenleving, bevolking van 18+, voorjaar 2026 (in procenten)[a, b]

	totaal conflictdenken[a]
allen	42
geslacht	
man	**39**
vrouw	**45**
leeftijd	
18-34 jaar	**47**
35-54 jaar	41
≥ 55 jaar	**40**
opleiding	
basisonderwijs, vmbo	43
havo, vwo, mbo	**44**
hbo, wo	**39**
stemintentie[c]	
D66	38
PVV	**50**
VVD	**34**
PRO	44
CDA	**36**
JA21	45
FVD	45
PvdD/SP	45
niet-stemmen	**52**
sociaal vertrouwen[d]	
(helemaal) oneens	**52**
niet eens, niet oneens	42
(helemaal) eens	**39**

a Het gemiddelde percentage voor de acht ervaren groepsconflicten die zijn voorgelegd (zie figuur 6).
b Vetgedrukte percentages geven aan dat de betreffende groep significant ($p < 0{,}01$) afwijkt van de andere groep(en).
c Sommige politieke partijen zijn samengevoegd vanwege een te laag aantal respondenten (< 50).
d Stelling: 'Over het algemeen zijn de meeste mensen wel te vertrouwen.'

Bron: NIB maart-juni 2026

6 Slot: Zorgen over de politiek slaan over op het politieke systeem

Somberheid en laag vertrouwen in politiek houden aan

Het zijn bezorgde tijden. Zo sloten we het vorige bericht af (COB 2026|2). Dat concludeerden we voor de beëdiging van het kabinet-Jetten en de oorlog in Iran. In het voorjaar van 2026 is het beeld er echter niet rooskleuriger op geworden. De stemming is nog steeds somber: een meerderheid vindt het de verkeerde kant opgaan in Nederland. Nederlanders zien al langere tijd een opeenstapeling van problemen waar de politiek iets aan zou moeten doen, zoals het tekort aan betaalbare woningen, stikstof en het immigratie- en integratiebeleid. Internationale ontwikkelingen maken deze situatie er niet beter op. Mensen maken zich al langere tijd zorgen over de onstuimige internationale situatie door verschillende oorlogen in de wereld en het onvoorspelbare gedrag van landen zoals de Verenigde Staten en Rusland (COB 2025|3; COB 2026|2). De internationale situatie heeft ook zijn weerslag op binnenlandse problemen. De gevolgen van de oorlog in Iran drukken de economische verwachtingen. Mensen benoemen stijgende prijzen voor energie, duurdere boodschappen en een groeiende kloof tussen arm en rijk nu vaker als belangrijk maatschappelijke problemen.

Na het dieptepunt in vertrouwen onder het kabinet-Schoof steeg het vertrouwen rond de Tweede Kamerverkiezingen in oktober 2025. Toch is het vertrouwen in Nederland sinds de verkiezingen van 2021 nog steeds laag (COB 2025|3). Het minderheidskabinet van D66, VVD en CDA weet daar in het voorjaar van 2026 nog geen verandering in te brengen. Voor een deel van de bevolking maakt een nieuw kabinet weinig uit voor het vertrouwen: zij zijn het vertrouwen in de politiek al langere tijd kwijt. Andere mensen willen de regering het voordeel van de twijfel geven, maar vragen zich af of het minderheidskabinet de complexe problemen in Nederland daadkrachtig kan oplossen. De stroeve onderhandelingen over de rijksbegroting in aanloop naar afgelopen Prinsjesdag zullen deze twijfels niet hebben weggenomen. Hoewel de verschillen in vertrouwen tijdens het kabinet-Schoof tijdelijk kleiner waren of zelfs geheel verdwenen, zijn deze verschillen na de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 weer teruggekeerd naar het niveau van voor het kabinet-Schoof (COB 2026|2). Het aantreden van het kabinet-Jetten bestendigt dit beeld. Hbo- en wo-opgeleiden en aanhangers van D66, CDA, VVD en PRO hebben meer vertrouwen in de regering. Daartegenover staan praktisch geschoolden en kiezers van de PVV, JA21 en FVD. Zij hebben weinig vertrouwen.

Weinig steun voor geweld tegen de overheid, maar waakzaamheid is geboden

Tegen deze achtergrond van somberheid en aanhoudend laag vertrouwen zijn er bij overheids- en veiligheidsinstanties zorgen over groeiende anti-overheidssentimenten. Dit komt mede door de vele ontregelende acties van de afgelopen tijd, waarbij soms de grenzen van de wet werden opgezocht of overschreden. Een overgrote meerderheid keurt harde acties tegen de overheid (zeker met geweld) nog steeds af. Toch is er bij een substantiële minderheid begrip voor hardere acties, en soms zelfs geweld. Dat leeft sterker onder groepen die een ruime onvoldoende geven aan de regering of zeer ontevreden zijn over de werking van de democratie. Hierbij moeten we wel onderscheid maken tussen begrip of steun voor hardere acties of geweld, en de bereidheid om daar zelf aan deel te nemen. Of mensen zelf in actie komen, en wat ze verstaan onder harde acties, kunnen we met dit onderzoek niet achterhalen. We weten op basis van de toelichtingen en eerder onderzoek dat geweld of vandalisme voor de meeste mensen een rode lijn is (zie ook COB 2023|3). In dit grijze gebied tussen vreedzaam protesteren en geweld kan soms spanning ontstaan, omdat mogelijk niet voor iedereen dezelfde grens geldt tussen stevig, maar legitiem protest en onacceptabel gedrag. Deze grens is ook afhankelijk van de inhoud van de demonstratie: mensen zijn soms meer bereid normoverschrijdend gedrag of ontwrichtende acties te accepteren als ze het doel van de demonstratie onderschrijven (COB 2023|3; Kang en Yuen 2026).

Er is nog een extra reden om waakzaam te blijven. Alhoewel weinig mensen geweld accepteren, laat staan zelf geweld tegen de overheid zullen gebruiken, signaleert de NCTV/AIVD (2026) dat extremistische groeperingen hun gedachtegoed verspreiden om zo sluipenderwijs de democratische rechtsstaat te ondermijnen. De acties zijn zelf niet gewelddadig, ze bestaan bijvoorbeeld uit 'systematisch haatzaaien, angst of desinformatie verspreiden, demoniseren en intimideren, het verwerpen van wet- en regelgeving en proberen een parallelle samenleving tot stand te brengen, waarbij het gezag van de Nederlandse overheid en het rechtssysteem wordt afgewezen' (NCTV/AIVD 2026: 9). Maar door dit gedachtegoed kunnen groepen in de

samenleving tegen elkaar worden opgehitst. De NCTV/AIVD waarschuwt: 'Juist de geweldloze strategie van normalisering kan wel leiden tot geweldsincidenten. Geweldsbereide individuen kunnen zich bijvoorbeeld gesterkt voelen om hun denken om te zetten in gewelddadige actie' (NCTV/AIVD 2026: 13). Het feit dat bepaalde groepen bereid zijn om een oogje hiervoor dicht te knijpen, of dit zelfs aanmoedigen, kunnen op termijn de legitimiteit van de overheid wel ondermijnen.

Zorgen over politiek sijpelen door naar het democratisch stelsel

In de antwoorden van mensen schemert door dat de onvrede groot is. Ze verwerpen geweld, maar tonen soms begrip of kunnen zich voorstellen dat anderen tot geweld bereid zijn uit langdurige frustratie. We waarschuwden eerder dat de zorgen over het onvermogen van opeenvolgende kabinetten om de problemen op te lossen systemisch dreigt te worden (COB 2025|3). Hiervan zien wij nu ook weer tekenen. Mensen vragen zich af of het systeem nog wel werkt in de huidige vorm. De democratie geniet in Nederland weliswaar nog steeds veel steun, maar deze tevredenheid komt vooral doordat mensen het goed vinden dat we kunnen stemmen en dat er vrijheid van meningsuiting is (COB 2025|3). Zij zijn echter wel kritisch op het probleemoplossend vermogen van de democratie (Van Noije en Den Ridder 2025). Stemrecht en vrije verkiezingen zijn waardevol, stelt men, maar de democratie moet uiteindelijk wel leveren. We zien nu al langere tijd frustratie over het gebrek aan daadkracht, dat volgens sommigen komt door het te grote aantal partijen in de Tweede Kamer, en de beperkte mate waarin de uitslag van de verkiezingen zich vertaalt naar concreet beleid. Hoewel in de zomer van 2023 nieuwe verkiezingen nog werden gezien als een manier om tot een 'omverwerping' van het systeem te komen (COB 2023|3), zien we inmiddels meer fundamentele zorgen over de werking van het politieke bestel. Vallende kabinetten, de stapeling van problemen, en het gevoel dat de politiek niet luistert, kunnen zo een voedingsbodem vormen voor systemische onvrede die zich nog lastiger laat oplossen (COB 2021|2).

Voor de meeste mensen betekent dit niet dat het systeem gewelddadig omver moet worden geworpen. Zij verlangen vooral naar veranderingen binnen het democratische systeem om tot een meer responsieve en slagvaardige overheid te komen. De frustratie richt dus niet zozeer op de democratie als uitgangspunt, maar op het gebrek aan concrete resultaten van de democratie in de praktijk om maatschappelijke problemen op te lossen. Uit eerder onderzoek weten we dat mensen soms pleiten voor veranderingen binnen het systeem die geregeld op gespannen voet staan met de principes van de democratische rechtsstaat. Zo vinden sommigen dat de overheid buiten de wettelijke grenzen mag treden om tegemoet te komen aan een wens van de meerderheid (Van Wonderen 2022). Anderen hangen juist soms meer technocratische ideeën aan, waarbij de inspraak van burgers mag worden beperkt en de besluitvorming idealiter meer wordt beïnvloed door experts (COB 2025|3; Caramani 2017).

De opdracht voor de politiek is daarom tweeledig. Enerzijds de zorgen die er leven serieus nemen en zichtbaar werk maken van de oplossingen voor deze maatschappelijke problemen. Daarbij is het belangrijk dat politici duidelijk de verschillende belangen die er zijn tegen elkaar afwegen en uitleggen waarom ze bepaalde keuzes maken (Geurkink en Van Noije 2024). Dit kan een deel van de voedingsbodem voor frustratie over de democratie wegnemen. Een groeiend deel van de bevolking vraagt zich echter af of de politiek hiertoe nog wel in staat is. Het idee begint post te vatten dat de politiek al langer niet goed functioneert en dat veranderingen binnen het systeem nodig zijn. Wat voor veranderingen dit zouden moeten zijn, dat is onduidelijk. Dit vraagt om een breder publiek en politiek debat, waarin verschillende perspectieven worden meegenomen. Anderzijds kunnen hervormingen de aanwezigheid van ideeën of potentiële acties die de rechtsstaat ondermijnen niet volledig wegnemen. Het blijft daarom van wezenlijk belang dat de politiek een duidelijke grens trekt wanneer de rechtsstaat ondermijnd wordt en staat voor de principes waarop deze is gebaseerd (Van Noije en Den Ridder 2025).

Verantwoording

Doel van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven

In het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) volgt en duidt het Sociaal en Cultureel Planbureau de Nederlandse publieke opinie. Het onderzoek heeft de volgende doelstellingen:

- Het in beeld brengen van actuele informatie over ontwikkelingen in opvattingen in en houdingen van de Nederlandse bevolking over maatschappelijke en politieke problemen en vraagstukken.
- Het informeren van politiek en publiek met uitvoeriger analyses van deze onderwerpen om Nederland in de tijd en internationaal te kunnen plaatsen en verscheidenheid binnen de Nederlandse samenleving in kaart te brengen en te duiden.
- Een bijdrage leveren aan de publieke discussie over maatschappelijke en politieke vraagstukken door enquêtegegevens over de publieke opinie in perspectief te plaatsen en uit te diepen met behulp van vergelijkende analyses en kwalitatief onderzoek.

Onderzoek voor het derde bericht van 2026

In dit bericht staat de meest actuele meting van Nederland in Beeld (NIB) centraal. Het enquêteonderzoek hiervoor is uitgevoerd in het voorjaar van 2026 (van maart tot en met juni 2026) door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). In deze periode deden 2265 mensen mee (1625 online, 640 face to face). Het voorlopige responspercentage van deze deelmeting is ongeveer 44,4%. Omdat we in dit onderzoek ontwikkelingen per deelmeting willen laten zien, maken we gebruik van een gecombineerd bestand van gewogen deelmetingen. Dit levert soms heel kleine (weeg)verschillen op ten opzichte van de gewogen jaarbestanden. De definitieve respons zal worden bepaald na oplevering van het totale jaarbestand en als hier gebruik van wordt gemaakt in een toekomstig COB-bericht worden gerapporteerd.[12] De NIB-resultaten zijn gewogen met een additief weegmodel op basis van inkomen, herkomst, type huishouden, provincies plus de vier grootste gemeenten en geslacht x leeftijd.

Open vragen in het LISS-panel in augustus 2026

In de NIB-enquête stellen we respondenten twee open trefwoordvragen (naar belangrijke maatschappelijke problemen en sterke punten in Nederland) en laten we mensen toelichten waarom zij het de goede of verkeerde kant op vinden gaan. Omdat er in de NIB-enquête verder geen ruimte is voor open vragen en open vragen een centraal onderdeel zijn van het *mixed method* COB-onderzoek, legden we respondenten van het LISS-panel in augustus 2026 aanvullend een aantal open vragen voor. Het LISS-panel is tot stand gekomen op basis van een kanssteekproef van huishoudens, door het CBS uit het populatieregister getrokken. Er is dus geen sprake van zelfaanmelding. De vragenlijsten worden online afgenomen en respondenten zonder computer en/of internetverbinding krijgen een eenvoudig te bedienen laptop in bruikleen om de vragenlijsten in te vullen. Zie hier voor meer informatie over het LISS-panel. In totaal hebben 1273 respondenten van 18 jaar en ouder in augustus 2026 de korte online enquête ingevuld, 1268 respondenten vulden de vragenlijst volledig in. Er zijn meerdere open vragen. Deze worden willekeurig verdeeld, zodat elke respondent twee open vragen krijgt om overbelasting te voorkomen. Tenzij anders vermeld, zijn in dit rapport de resultaten vanuit LISS gewogen op sekse, leeftijd en opleiding. Zie voor meer informatie over de onderzoeksverantwoording en de

12 Bij deze definitieve bepaling van de respons zal nog een correctie plaatsvinden voor kaderfouten en oneigenlijke non-respons. We spreken van een kaderfout als het steekproefkader overcompleet is (bijvoorbeeld als er mensen in de steekproef zitten die verhuisd zijn naar het buitenland maar zich niet hebben uitgeschreven bij de gemeente), dan wel incompleet is (bijvoorbeeld als er mensen ontbreken, omdat er geen adresgegevens bekend zijn). Het steekproefkader is daarmee geen perfecte weergave van de gewenste onderzoekspopulatie. Het uiteindelijke responspercentage gebaseerd op de jaarmeting zal daarom iets hoger uitvallen.

vragenlijst: Natalia Kieruj (CentERdata), *Aanvullend onderzoek COB – meting augustus 2026* (te vinden via www.scp.nl bij dit rapport).

Weergave percentages en gemiddelden, toetsing verschillen en figuren

Bij het toetsen van verschillen door de tijd of tussen groepen hanteren we een significantieniveau van $p < 0{,}01$. In het rapport noemen we omwille van de leesbaarheid percentages, maar het is van belang om te zeggen dat die percentages schattingen zijn en onzekerheidsmarges kennen. Dat betekent dat de daadwerkelijke percentages voor de gehele Nederlandse bevolking (met andere woorden: als we iedereen in Nederland bevraagd zouden hebben) iets hoger of lager kunnen uitvallen dan de gerapporteerde percentages.

Nederland in Beeld is doorlopend enquêteonderzoek waaraan sinds juli 2021 dagelijks mensen deelnemen. In totaal deden 32.172 respondenten mee aan het NIB-onderzoek sinds juli 2021 (23.012 online, 9057 face to face en 103 telefonisch). Om het continue karakter van de dataverzameling weer te geven, presenteren we de gegevens in sommige figuren op basis van een gewogen voortschrijdend gemiddelde (*moving averages*). Het weergegeven percentage op een bepaalde dag is mede bepaald door het gemiddelde percentage in de zestig dagen vóór en ná die dag, waarbij de dagen dichter bij die dag zwaarder meetellen. Het gewicht van het percentage op de dag zelf weegt 61 keer mee in de berekening van het weergegeven percentage. Het gewicht voor de andere dagen neemt lineair af tot dag 60 (ervoor en erna) die nog één keer meetelt in de berekening van het weergegeven percentage. Aangezien het aantal respondenten per dag verschilt, is ook hiervoor gecontroleerd in de berekening van het percentage, waarbij de dagen gewogen worden naar het aantal respondenten dat op die dag de vragenlijst heeft ingevuld.

Literatuur

Alle eerdere COB-berichten zijn gratis te downloaden via Continu Onderzoek Burgerperspectieven > publicaties.

ABN AMRO (2026). *Scenario-update: langer hoog.* Geraadpleegd 7 oktober 2026 via www.abnamro.com/research/nl/onze-research/scenario-update-langer-hoog.

AIVD (2023). *Anti-institutioneel extremisme in Nederland.* Den Haag: Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst.

Caramani, D. (2017). Will vs. reason: The populist and technocratic forms of political representation and their critique to party government. In: *American Political Science Review*, jg. 111, nr. 1, p. 54-67.

CBS (2026). Consumentenvertrouwen daalt verder in mei. Geraadpleegd 7 oktober 2026. Den Haag/Heerlen/Kralendijk (Bonaire).

CPB (2026). *Macro Economische Verkenning 2027.* Den Haag: Centraal Planbureau.

Dekker, P. en J. den Ridder (2022). Percepties van tegenstellingen en polarisatie. In: P. Dekker (red.), *Politieke polarisatie in Nederland* (p. 70-85). Utrecht: Wereldvenster.

Devine, D. en V.O. Valgarðsson (2024). Stability and change in political trust: Evidence and implications from six panel studies. In: *European Journal of Political Research*, jg. 63, nr. 2, p. 478-497.

Drunen, Y. van, B. Spruyt en F. van Droogenbroeck (2021). The salience of perceived societal conflict in Europe: A 27 country study on the development of a measure for generalized conflict thinking. In: *Social Indicators Research*, jg. 158, nr. 2, p. 595-635.

Geurkink, B. en L. van Noije (2024). Ervaren overheidsfunctioneren als verklaring voor groepsverschillen in vertrouwen. In: Lotte Vermeij, Yvonne de Kluizenaar, Mark Reijnders en Marcel Coenders (red.), *Koersen op kwaliteit van de samenleving* (p. 149-163). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gootjes, F., T. Kuppens, T. Postmes en E. Gordijn (2021). Disentangling societal discontent and intergroup threat: Explaining actions towards refugees and towards the state. In: *International Review of Social Psychology*, jg. 34, nr. 1, p. 1-8.

Kang, S. en S. Yuen (2026). Turning a blind eye? Understanding citizens' tolerance for protester violence. In: *Conflict Management and Peace Science*, jg. 0, nr. 0, p. 1-25.

Kirby, N. (2025). What is social trust? In: *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, p. 1-19.

Kriesi, H., E. Grande, R. Lachat, M. Dolezal, S. Bornschier en T. Frey (2008). *West European politics in the age of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kunst, S., M. Coenders en J. Dagevos (2025). *Migratie als spiegel van maatschappijbeelden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kuppens, T., F. Gootjes, M. Boendermaker, E. Gordijn en T. Postmes (2019). *Ongenoegen, migratie, gastvrijheid en maatschappelijke onrust.* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Lee, A. (2022). Social trust in polarized times: How perceptions of political polarization affect Americans' trust in each other. In: *Political Behavior*, jg. 44, nr. 3, p. 1533-1554.

Lubbers, M., K. Jacobs., N. Spierings en R. Voogd (2023). *Ook de 'nieuwe' PVV-stemmer stemde vooral tegen migratie en uit politiek protest.* Geraadpleegd 7 oktober 2026 via https://stukroodvlees.nl/ook-de-nieuwe-pvv-stemmer-stemde-vooral-tegen-migratie-en-uit-politiek-protest/.

Miltenburg, E. en E. Harteveld (2026). Polarisatie en conflict. In: T. Huijsmans, E. Harteveld, T. van der Meer en F. Vermeulen (red.), *Veelstemmig. De Tweede Kamerverkiezingen van 2025.* www.dpes.nl/wp-content/uploads/2026/06/Veelstemmig.-Publieksrapport-NKO2025.pdf.

NCTV (2021). *De verschillende gezichten van de coronaprotesten.* Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

NCTV/AIVD (2026). *Achter de façade - Strategische normalisering vanuit de rechts-extremistische beweging.* Den Haag: Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst.

Literatuur

Noije, L. van en J. den Ridder (2025). *Position paper: Instrumenteel rechtsstatelijk ethos onder Nederlanders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Spruyt, B. (2014). An asymmetric group relation? An investigation into public perceptions of education-based groups and the support for populism. In: *Acta Politica*, jg. 49, p. 123-143.

Spruyt, B., F. Van Droogenbroeck en J. van Noord (2018). Conflict thinking: Exploring the social basis of perceiving the world through the lens of social conflict. In: *Social Science Research*, jg. 74, p. 16-29.

Vermeij, L. en L. Thijssen (2024). *De leefwerelden van arm en rijk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wennekers, A., J. Boelhouwer, C. van Campen en J. Kullberg (2019). *De sociale staat van Nederland 2019*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wonderen, R. van (2022). *Democratisch bewustzijn in Nederland. Tweede meting*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/Anne Frank Stichting.

Colofon

Sociaal en Cultureel Planbureau

www.scp.nl

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag

Postadres

Postbus 16164
2500 BD Den Haag

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, november 2026

CONTINU ONDERZOEK BURGERPERSPECTIEVEN

COB